

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

**Příběhy Nového zákona jako klíč pro výchovu ke vzájemnému soužití a
porozumění v občanské společnosti**

Vedoucí práce: Mgr. Veronika Blažek Iňová, Ph.D.

Autor práce: Radomíra Lorko

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: III.

2021

Prohlášení o samostatném zpracování práce a souhlas se zveřejněním práce

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval(a) pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

Datum

Podpis studenta

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Veronice Blažek Iňové, Ph.D. za velkou trpělivost, cenné rady, připomínky a inspirativní a metodické vedení práce a celé výuky, kterou jsem měla možnost u ní absolvovat.

Mé díky patří mému manželovi, který mne podporuje svojí dobrou náladou a svojí přítomností v dobrém i zlém.

Díky také všem příbuzným a známým za spoluúčast na mé bakalářské práci.

Bez odvahy, vstřícnosti a porozumění všech výše jmenovaných by pro mne tato práce ztratila smysl.

Obsah

Úvod	5
Teoretická část	8
1. Stručné pojetí občanské společnosti od minulosti do současnosti	8
2. Hodnoty společnosti a jedince a jejich význam pro smysluplný život	9
3. Rodina, hodnoty a volný čas	11
4. Rodina z pohledu církevních dokumentů	12
5. Výchova k hodnotám v systému vzdělávání	16
6. Přítomnost příběhů Nového zákona dnes	17
7. Teoretické vymezení experimentu	19
Praktická část	22
8. Tématická stránka experimentu	22
9. Realizační stránka experimentu	23
10. Návrh experimentu	24
11. Program	25
11.1 Setkání první – Svoboda a odvaha	25
11.2 Setkání druhé – Soucit a láska k bližnímu	27
11.3 Setkání třetí - Tolerance, otevřenost a soužití	28
11.4 Setkání čtvrté – Svoboda, Soucit, Soužití	30
12. Návrh evaluace	30
13. Testování experimentu	31
13.1 Rodina A	31
13.2 Rodina B	33
13.3 Shrnutí	36
Závěr	39
Seznam literatury	44
Seznam zkratk	48
Seznam příloh	48
Přílohy	49

Úvod

Moje práce nese název *Příběhy Nového zákona jako klíč pro výchovu k vzájemnému soužití a porozumění v občanské společnosti*. Původním záměrem bylo zkoumat, zda i dospělí lidé, se zvláštním zřetelem na seniory, lze vést k chápání nebo znovobjevění hodnot a jejich naplnění v běžném životě. Zda mohou příběhy Nového zákona i dnes ukazovat cestu k vlastnímu smyslu života a při hledání svého místa ve stále se proměňující společnosti. Nicméně po změně situace díky pandemii, kdy jsem již více jak rok doma a moji nejširší společnost tvoří rodina a občas pár známých, jsem pochopila, že hovořit o občanské společnosti v širším pojetí různorodých skupin nelze a to ani tehdy, když udržuji kontakty se svými společenskými i sociálními skupinami přes sociální sítě téměř každý den. Tento kontakt nenahrazuje osobní setkání a komunikaci, dokonce se postupem doby omezuje na ustálené otázky a odpovědi.

Díky popsané nově vzniklé situaci mne úvahy vedly k tomu, že přece rodina je jedním z pilířů občanské společnosti a pokud stát a další společenské instituce nejsou funkční nebo nemohou vykonávat svoji roli pro občanskou společnost, pak zůstává nejzazším místem pro výchovu základní sociální jednotka, rodina. Rozhodla jsem se, že své téma ponechám, ale pokusím se ho konkretizovat následně. Zaměřila jsem své pozorování a experimentální práci na nejbližší možné, na rodiny příbuzných a známých. Pozorování a experiment jsem mohla uskutečnit na základě dohody s nimi, že budu nápomocna jim i jejich dětem při zvládnutí výuky formálního vzdělávání on-line. Kromě přípravy na výuku jsme měli možnost i v takto omezeném prostoru pro setkávání hovořit i o jiných tématech, která se nejprve týkala ztrát nebo domnělých výher, které sebou situace nese, pak naděje, kdy se situace vrátí zpět k běžnému životu a následně k diskuzím o tom, kde a jak se naučit vyrovnávat s nepříjemnými situacemi a kde hledat oporu. I v těchto rodinách se v průběhu roku měnily postoje k vzájemnému soužití a porozumění. Při jedné z diskuzí nad školním úkolem II. stupně ZŠ padla tato věta: „Ten Ježíš byl hustej. Měl to srovnaný.“ Když jsem se doptávala podle čeho tak žák soudí, nedokázal to přesně vysvětlit. Řekl, že si pamatuje z vyučování, že to byl první křesťan, musel se skrývat, byl statečný a nenechal se zlomit ani při mučení. Rodiče dítěte s výroky více méně souhlasili. Na

základě tohoto mého prvního pozorování syrové reality jsem byla nejprve zklamána stavem znalostí, ale na základě analyzování vyřčeného jsem následně formulovala cíl své práce. Pubertální větu o Ježíšovi, že byl „hustej“ a „měl to srovnaný“ jsem sama pro sebe vyhodnotila jako vyjádření uznání k něčemu, co bylo velmi konkrétní a nové a co bylo ve výsledku postavené na velmi pevných základech, řekněme na hodnotách, které žák nedokázal pojmenovat. I sama nutnost vyřčení této věty značí, že téma muselo být silné a aktuální, aby stálo za to o něm hovořit.

Cílem mé práce je popsat a shrnout možnosti, jak v rodinách nevěřících laiků pracovat s příběhy Nového zákona tak, aby výchovné působení v rodinách bylo obohaceno o téma hodnot, které jsou trvalé, mají-li obsah, a o které je možné se opírat při překonávání těžkostí. Snahou je více přiblížit texty Nového zákona a Bibli jako zdroj cenných informací a poznatků o méně zmiňovaných tématech, která jsou ale základními pro život ve společnosti, bez omezeného náhledu, že jde pouze o texty církevní s požadavkem na osobní víru v křesťanského Boha. K těmto základním tématům patří to, co patří ke skutečným hodnotám v našem životě, jako je svoboda, soucit, sdílení, naděje, které jsou nám oporou při jednání a rozhodování a jsou průvodci na cestě ke smyslu života.

Tato práce nemá ambice podat ucelený návod k hodnotové výchově v rodinách. Mojí snahou je oživit příběhy Nového zákona jejich čtením v rodinách bez jakýchkoli předsudků tak, aby byl znovu objeven jejich význam pro každého člověka v tom, že tyto příběhy jsou především hluboce lidské a že vstřícnou jednoduchou formou nám dávají klíč k pochopení hlubších vrstev našeho bytí, kde se nachází smysl našeho bytí a naše opory v platných hodnotách. Takto vytvořenou jistotou pak může každý jedinec svobodně a podle svých možností přispět k lepšímu soužití ve společnosti a pomoci jí osvojit si přívlastek „občanská“. Výsledkem práce by měly být konkrétní náměty a podněty, jak číst příběhy Nového zákona, jak s nimi pracovat a diskutovat o nich. Jejich využitelnost, srozumitelnost a efektivnost budu ověřovat experimentem.

V teoretické části zmiňuji teoretická východiska práce, vymezení základních pojmů a vytyčuji základní směr práce. V první kapitole popisuji dosavadní zjištění týkající se výchovy k hodnotám, ve druhé popisuji výchovu v současných rodinách,

tak jak se jeví, pokud aplikuji dosud mi známé teoretické poznatky a poznatky z mé dosavadní praxe, ve třetí kapitole akcentuji potřebu čtení a práce s textem, ve čtvrté shrnuji možnosti, které mají rodiče a děti v interakcích s texty a v páté kapitole výčet některých metod a postupů, které by mohly být vhodné a aplikovatelné pro hodnotovou výchovu skrze vybrané příběhy Nového zákona.

V praktické části se soustředím na popis experimentu, který jsem se souhlasem účastníků mohla uskutečnit. Jedná se o vybraná setkání, u nichž se nejprve pokusím nastínit vědomostní základ pro jednotlivá čtení, průběh setkání a zhodnocení jejich výsledků.

Cílem experimentu je pokusit se aplikovat teoretické znalosti z pedagogiky volného času a didaktiky čtenářských dovedností do praxe tak, aby byly snadno dostupné i pro běžnou veřejnost bez ohledu na dosažené vzdělání, generaci nebo znalost historie nebo etiky. Dále je mojí snahou to, aby se volný čas, kdy se v rodinách hovoří o různých tématech, stal částečně kongruentním v tom smyslu, že na zachycených myšlenkách z diskuze lze přirozenou cestou obohatit postoje a rozvoj osobnosti každého člena rodiny, případně díky informální výchově vytvořit informační základ k různým tématům pro formální vzdělávání.

V závěru své práce bych ráda odpověděla na dále uvedené otázky: Přispěla naše setkání nad příběhy Nového zákona k tomu, že si jednotlivci lépe uvědomili, které hodnoty mají ve svém životě a jaký mají obsah? Ukázala jsem texty Nového zákona jako zdroj zajímavých myšlenek, jako základ pro promýšlení svého chování? Mohou jednotlivci využít některé z prezentovaných přístupů a dovedností práce s textem i v jiných oblastech běžného života?

Upřímně bych ocenila, pokud by výsledek, ke kterému dospěji, pomohl sblížení společnosti, o níž se tvrdí, že je většinově ateistická a sekulární, s hodnotami, které vyznává a popisuje křesťanství. Aby současná společnost připustila, resp. každý jedinec, že i pro ni nebo pro něj je důležité mít na zřeteli ty hodnoty, které jsou obecně přijatelné bez ohledu na náboženskou příslušnost právě jen pro to, že jsou základním pojívem pro fungování společnosti v udržitelném modu bytí.

Teoretická část

V praxi sociálního asistenta u neziskové organizace jsem se naučila, že je pro naše klienty ale i pro všechny z nás důležité nejprve vědět o čem přesně se vlastně bavíme, vyjasnit si používané pojmy a jejich náplň a důvody, proč je o věcech třeba komunikovat, tedy najít smysl. I v následujících odstavcích se nejprve pokusím o vymezení pojmů, s nimiž budu dále pracovat.

V jednotlivých kapitolách postupuji od širokého pojetí společnosti, které je samo o sobě těžko uchopitelné, ke konkrétní jednotce rodiny, kterou si lze snáze představit, pokud hovoříme o tom, že jde o základní jednotku občanské společnosti vedle státu a jeho institucí. Právě rodina je tou základní nejmenší funkční jednotkou, která má přímý vliv na výchovu a základy a formování osobnosti člověka. Rodina a její členové jsou ti, kdo má přímou zkušenost s výchovou, vyplňováním volného času a praxí zažívaných hodnot nebo protihodnot v běžném denním životě.

1. Stručné pojetí občanské společnosti od minulosti do současnosti

K pojmu „občanská společnost“ se vyjadřovalo postupem doby mnoho myslitelů a to již od antiky. Můžeme jmenovat Aristotela a Platóna. Aristoteles chápal všechny, kdo žijí pospolu jako občanské společenství rovnocenných ctnostných bytostí, které směřují k dobru, zejména k dobru společenství, které v sobě zahrnuje všechna ostatní.¹ Aristoteles formuluje vztah mezi společností, jejími hodnotami a hodnotami jedince.

Z pozdějších filozofů, kteří se zabývají podobnými vztahy, lze uvést Hegela nebo Habermase. Hegel za podstatu občanské společnosti považuje právo každého člověka vlastnit a účastnit se na ekonomii, kdežto Habermas považuje ekonomické hledisko pro občanskou společnost za omezující. Za zakladatele moderního přístupu k občanské společnosti lze považovat Johna Locka a Charlese Montesquieua. Dle Hájků lze říci následující: „Občanská společnost je totiž pojmem, kterým označujeme určitou sociální a institucionální strukturu (otázka empirie), ale současně je to pojem, jenž k sobě váže jistá očekávání a hodnoty (otázka norem a přesvědčení). ...empirická perspektiva pracuje s občanskou společností jako s realitou, která je

¹ Srov. ARISTOTELES, *Politika*, 37.

pevně svázána s existencí liberálně demokratické společnosti, jejíž principy svobody ji upevňují a rozvíjí.²

Dále budu v pohledu na občanskou společnost pracovat se sociokulturním přístupem a jeho minimalistickým vymezením občanské společnosti, kdy je třeba ji oddělit od státu i ekonomiky.³ Pro Mullera je občanská společnost: „...synonymem hodnotového konsenzu, rozvinuté komunity, jež je svázána těsnou sítí interpersonálních vztahů loajality, závazků a solidarity.“⁴ Za zásadní pro vznik a existenci občanské společnosti je v tomto přístupu považována rodina, která dle Mullera: „... může poskytnout dětem pocit ‚ontologického bezpečí‘, který je tak klíčový pro utváření sebe-vědomí dítěte a který je předpokladem rozvinutí jeho důvěry a otevřenosti v jiné a cizí instituce.“⁵ Tato rodina se proto bude muset i navzdory „tekoucí modernitě“ a všem jejím vlivům pokusit o změnu vnímání postojů a pohledů na svět a životní příběh každého jedince a věnovat této změně úsilí a čas.

2. Hodnoty společnosti a jedince a jejich význam pro smysluplný život

Podle Sociologické encyklopedie⁶ Max Weber říká, že hodnota je to, co je schopno stát se obsahem postoje vyjádřeného ve vědomě členěném pozitivním nebo negativním soudu, něco, co se u nás uchází o platnost a čehož platnost jako hodnoty uznáváme, odmítáme, nebo hodnotově posuzujeme v nejrozmanitějších spletitých souvislostech.⁷ Podle Hofsteda je hodnota široká tendence dávat přednost určitým stavům věci před jinými.⁸ Sociologie hodnoty chápe tak, že jde o přiřazení významu tomu, co dále ovlivňuje v našem životě postoje, cíle, zaměření, způsob bytí a aktivitu ve smyslu činnosti.

Hodnoty působí jako pojivo pro bio-psycho-socio-spirituální dimenze osobnosti i jako pojivo mezi jedincem a společností. Realizace hodnot, tedy naplnění jejich

² Srov. HÁJEK, P. *Občanská společnost podle J. Habermase*. Brno, 2010. Bakalářská práce, Masarykova univerzita Brno. Pedagogická fakulta. Katedra občanské výchovy. Vedoucí práce PhDr. Marta Goňcová, CSc., s. 5.

³ Srov. MÜLLER, B. K. *Politická sociologie*, s. 63-65.

⁴ MÜLLER, K. jr. *Češi a občanská společnost: pojem, problémy, východiska*, s. 69.

⁵ Tamtéž, s. 213.

⁶ *Sociologická encyklopedie* [online], heslo HODNOTA podle Maxe Webera.

⁷ Srov. Tamtéž, heslo HODNOTA.

⁸ Srov. Hofstede, B. *Culture's Consequences. International Differences in Work related values*. London, 1980.

obsahu jejich dosažením nebo vytvořením, nám umožňuje nacházet smysl určitých konání ve svém životě.

Sociologové Rabušic a Chromková ve svých studiích potvrzují, že postoje a hodnoty konkrétně v české společnosti prochází rychlým vývojem a pracují s hodnotami jako s regulátory lidského chování.⁹ Ve svých studiích dokládají, že rychlá hodnotová proměna je důsledkem procesu (post)modernizace. Z výsledků dlouhodobého mezinárodního výzkumu European Values Study vyplývá, že: „...hodnotové priority jsou výrazně závislé na historickém a kulturním dědictví a na aktuální fázi socio-ekonomickém vývoje.“¹⁰

Hodnoty jako takové jsou základem pro určité chování v různých životních situacích. Např. je-li pro člověka hodnotou křesťanská víra, pak lze očekávat, že bude tolerantní a empatický k migrantům nebo lidem na okraji společnosti podle příkladu ze života Ježíše. Je třeba však odlišovat hodnoty od postojů. Hodnoty si každý jedinec řadí hierarchicky, postoje zaujímá v rozpětí příznivé až nepříznivé. Hodnoty jsou podkladem pro postoje. V uvedené studii autoři dále uvádějí, že v ČR musíme uvažovat o setrvačných hodnotových strukturách z minulého totalitního režimu, nicméně jsou přesvědčeni, že i tyto hodnotové struktury lze změnit, například může dojít k posunu významu víry a náboženství pro člověka, pokud bude zrakořeněné podvědomé předporozumění narušováno a postupně přerámováno.

V příloze I. dokládám ukázkou sumarizace výzkumu hodnot a jejich vývoje z European Values Study. Jde o tabulkové znázornění, jak lidé v ČR v dlouhodobém měřítku vnímají hodnotu rodiny, náboženství a morálky a volného času. Nejvyšší hodnotou je pro zkoumanou populaci stále rodina, společenství blízkých lidí a volný čas. V příloze II. ukazují, že rodinu jako hodnotu vnímá stabilně po období 25-ti let 86% obyvatel ČR. Příloha III. potvrzuje rostoucí význam volného času. Velmi důležitou hodnotou je pro 40% obyvatel s tím, že můžeme sledovat rostoucí trend, kdy za čtvrt století ukazatel posílil o 17 p.b. Jako dosti důležitou hodnotu volný čas vnímá polovina dotazovaných.

⁹Srov. RABUŠIC, L., CHROMKOVÁ, M, *Hodnoty a postoje v České republice 1991–2017* (Pramenná publikace European Values Study). Brno: Masarykova univerzita, s. 46.

¹⁰ Tamtéž, s. 46.

3. Rodina, hodnoty a volný čas

V návaznosti na předchozí kapitolu lze dle uvedené studie konstatovat spolu s autory následující: „Základní hodnotové struktury a hodnotové orientace si člověk vytváří v tzv. formativním období, ve věku mezi 10 a 25 lety (Becker 1995), a jako takové jsou relativně rezistentní vůči změně — jejich pozdější proměna by totiž znamenala transformaci poznávacích struktur dospělého člověka, což by jako následek mohlo produkovat jeho hlubokou nejistotu a úzkost.“¹¹ V návaznosti na další výsledky této studie se znovu potvrzuje důležitost rodiny, jako základní sociální jednotky, protože jenom ona je schopna prostřednictvím mezigenerační interakce a intergeneračních vazeb uskutečnit proměnu hodnotových struktur každodenním působením na své členy, konkrétně výchovou. Otázkou zůstává, jaké a jak rodina hodnoty demonstruje.

Dle Matouška je rodina prostředím, ve kterém mezi jedinci musí nutně docházet k interakci i komunikaci.¹² Každá z rodin má své mikroklíma, kde uplatňuje jak historii rodiny, tak i aktuální prožitky. Tak jako je rodina hodnotou pro jedince v širší společnosti, tak i rodina má své hodnoty, jak materiální tak i nemateriální povahy. K materiálním hodnotám může patřit dědičná nemovitost nebo movitý majetek, který má pro jednotlivce zvláštní význam. K nemateriálním hodnotám rodiny může patřit určitý typ chování a postojů, jako je hrdost na rodinu, rodinná čest, rodinný rituál atp.

Pedagogický slovník vymezuje rodinu jako nejstarší společenskou instituci, která plní své funkce. Rodina vytváří emocionální klima, formuje vztahy, hodnoty a postoje svých členů. Spolu se školou plní významné výchovné cíle. Jako nejběžnější model rodiny se uvádí nukleární rodina, oba rodiče a děti.¹³ K základním funkcím rodiny patří biologicko-reprodukční funkce, sociálně-ekonomická funkce, ochranná funkce, rekreační a relaxační funkce, emocionální a sociálně-výchovná funkce. Rodiče vychovávají a učí své dítě, jak se chovat k ostatním a intuitivně vychovávají i sebe při výchově i v interakcích s ostatními institucemi, na které je rodina navázána. K základním hodnotám rodiny náleží sdílení, bezpečí a určité místo pro bytí jedince.

¹¹ RABUŠIC, L., CHROMKOVÁ, M, *Hodnoty a postoje v České republice*, s. 14.

¹² Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s. 42.

¹³ Srov. PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*, s. 202.

4. Rodina z pohledu církevních dokumentů

K jednomu z nejučenějších a nejpropracovanějších systémů hodnot patří systém hodnot křesťanských. Tento systém je pro mnoho z nás sympatický, protože má v našem kulturním okruhu stále velký vliv, přestože je tento vliv vnímaný spíše podprahově. Ze základních křesťanských hodnot, kterými jsou víra, láska k bližnímu, naděje, vzájemná pomoc či rovnost lidských bytostí vychází i mnohé etické kodexy sekulárních institucí např. v sociální a medicínské oblasti.

Prvním identifikovaným průsečíkem na poli hodnot mezi sekulární společností a církevním společenstvím je rodina. Významu rodiny pro společnost a její udržitelný rozvoj se věnují některé papežské encykliky a další církevní dokumenty. Dále bych se zmínila o zásadních dokumentech církve, které se právě s pojmy hodnot, rodiny a výchovy pojí. Jde o encykliky *Caritas in veritate* a *Spe salvi* papeže Benedikta XVI. a encykliku *Lumen Fidei*, Světlo víry papeže Františka, se kterými sdílím stejný postoj k hodnotě a významu rodiny a souzním se způsobem, jakým se katolická církev staví k tomuto tématu. Z významných dokumentů zmiňuji exhortaci papeže Františka o lásce v rodině, *Amoris laetitia*.

Encyklika *Spe salvi*

Encyklika papeže Benedikta XVI. *Spe salvi* v úvodu hovoří o zaměnitelnosti slov víra a naděje, protože mít naději znamená mít víru. Uvádí toto: „Evangelium není jenom sdělení o věcech, které lze vědět, ale sdělení, které produkuje skutečnost a mění život. Temná brána času a budoucnosti byla otevřena. Kdo má naději, žije odlišně; byl mu dán nový život.“¹⁴ Pro mne zde rezonuje zejména slovo „sdělení“ neboli informace a naděje. Encyklika dále popisuje na příkladu Prvního listu Korint’anům, že se pro obyvatele Korintu nezměnilo nic navenek, ale uvěření v naději je změnilo uvnitř. V deváté kapitole encykliky je naděje charakterizována jako jistota a budoucnost. Ve 32-34 kapitole se hovoří o modlitbě, která učí mít naději a setrávat v ní. Jde o jakousi kontemplaci, u níž encyklika popisuje stav „flow“, tedy stav, kdy nevnímáme plynutí času a zcela prožíváme usebrání. Stav „flow“ uvádím záměrně, neboť jde o stav opomenutí plynutí času, neboli pohroužení v činnost, s níž pracuje

¹⁴ Srov. Encyklika *Spe salvi*, s. 1.

i zážitková pedagogika¹⁵, která dosažením tohoto stavu naplňuje kontemplativní charakteristiku volného času, kterou mezi jinými pojmenoval Horst Opaschowski. Víra a naděje jsou opěrnými hodnotami této encykliky.

Encyklika *Caritas in veritate*

Encyklika *Caritas in veritate* v úvodu hovoří o vzájemné lásce mezi lidmi, která se projevuje jako obecné dobro celku, v němž jsou jednotlivci, rodiny i další uskupení lidí. Tím, že se jednotlivec snaží o dobro, přispívá ke strukturování občanské společnosti. Druhá kapitola hovoří o rozvoji člověka v dnešní době. Akcentuje potřebu jeho svobody, odpovědnosti a spoluúčasti na nesnázích společnosti.

V encyklice mne zaujala tato slova k aktuálnímu stavu, který souvisí s budováním a akceptací hodnotového systému jedince: „Niternost člověka je tak vyprazdňována a postupně se ztrácí vědomí ontologické soudržnosti lidské duše, kterou svatí dovedli hluboce zkoumat. Problém rozvoje je těsně spjat také s naším pojetím duše člověka, od chvíle, kdy naše já začalo být často redukováno na psýché a zdraví duše zaměňováno za emotivní pohodu. Základem těchto omezení je hluboké neporozumění duchovnímu životu, jež vede k přehlížení toho, že rozvoj člověka a národů závisí také na řešení problémů duchovní povahy.“¹⁶

A dále si papež klade otázku, jak lze bez ukotvení v hodnotách řešit situace jejichž řešení vyžaduje nepohodlí nebo oběť a zda takový jedinec bez duchovního zázemí bude vůbec schopen reagovat.

Encyklika *Lumen fidei*

Encyklika *Lumen fidei* papeže Františka je průvodcem nebo metodikou, jak promýšlet a hledat pravé hodnoty, jako je naděje, pravda a víra, zde ve vnímání Ludwiga Wittgensteina, který vysvětlil spojitost víry a jistoty. Věřit je podle něho prý zkušenost podobná zamilovanosti, pojaté jako něco subjektivního, co nelze

¹⁵ ČINČERA, J. Práce s hrou pro profesionály, s. 16-17. Zde autor odkazuje v poznámce [16] na Csikszentmihalyho M. a cituje: „...účastníci se cítí aktivnější, pozornější, soustředěnější, šťastnější, spokojenější a kreativnější, bez ohledu na úkol, který je řešen.“ V poznámce [17] charakterizuje tento stav tak, že přítomna koncentrace na řešený úkol, ztráta rozpaků, proměna vnímání času, stav absolutního pohlcení aktivitou, zábava a sní související pocit uspokojení.

¹⁶ Encyklika *Caritas in veritate*, kap. 76.

předložit jako platnou pravdu všem.¹⁷ František tuto subjektivní zkušenost jistoty a důvěry dále vztahuje k rodině, kde vytváří světlo pro další sociální vztahy. Chápání všeobecného souznění a rovnosti musí být postaveno na nějakém jednotícím základě, který může být stejný a akceptovatelný pro každého.

Z pohledu metodologie a přístupu k hodnotové výchově považují exhortaci *Amoris laetitia* za přední a v praxi využitelný dokument, který navazuje na encykliku *Lumen fidei* tím, že se konkrétně vyjadřuje k výchově v rodinách. Pro papeže Františka je rodina pro děti stále základním místem fyzické přítomnosti i prostorem ve smyslu existenciálního bytí, kde i pro rodinu ve složitých podmínkách modernity by měli rodiče hledat nové přístupy a zdroje pro výchovu. Jedním z přístupů, které papež doporučuje, je společně trávený čas ve vzájemném dialogu mezi rodiči a dětmi. Hovoří o principech rodičovské výchovy, kde upozorňuje na předávání a delegování kompetencí, nikoli na snahu ovládat společný prostor. Takové postupy staví na nabídnuté a přijaté svobodě a odpovědnosti na straně dětí i rodičů. Ten, kdo je v roli vychovávajícího by měl mít chápavý a empatický postoj a respektovat duchovní a spirituální prostor vychovávaného. Názvy oddílů „Etická formace dětí“, „Trpělivý realismus“ a „Rodinný život jako výchovný kontext“ dávají osnovu, jak celostně papež vidí výchovné působení v rodinách ve vztahu k výchově k hodnotám.

V sedmé kapitole encykliky se konkrétně papež vyjadřuje k výchově ve škole a v rodině: „Třebaže rodiče spoléhají na školu, která jejich dětem zajistí základní vzdělání, nikdy nemohou jejich mravní formaci delegovat úplně. Citový a etický rozvoj člověka vyžaduje základní zkušenost: věřit, že rodiče jsou hodni důvěry. ... Rodičovské poslání obnáší výchovu vůle, rozvoj dobrých návyků a citových náklonností ve prospěch dobra. Zahrnuje v sobě, že je jako žádoucí prezentováno jednání, které je třeba si osvojit a sklony, které mají uzrát. Vždycky však jde o proces, který směřuje od nedokonalosti k větší plnosti. Touha přizpůsobit se společnosti nebo návyk zřít se bezprostředního zadostiučinění za účelem přizpůsobení se nějaké normě a zajištění dobrého soužití, jsou již samy o sobě počáteční hodnotou, která vytváří dispozice pozdějšího povznesení k vyšším hodnotám.“¹⁸ Oddíl upozorňuje, že základní životní zkušenosti a poznání musí vycházet z rodiny, že rodiče dávají

¹⁷ Srov. Encyklika *Lumen fidei*, kap. 27.

¹⁸ Exhortace *Amoris laetitia*, kap. 263-264.

nezaměnitelný příklad žádoucího a správného chování, že jde o primární proces budování návyků v chování a systému jistot a z nich plynoucích hodnot, jejichž obsahu dítě rozumí na základě vlastní zkušenosti a je schopné díky nim jednat stabilně. Pro výchovu k hodnotám je dle papeže nezbytný pocit svobody. Svobodu považuje za hlavního hybatele k akceptaci a interiorizaci žádoucích principů vzniklých na základě poznanych obsahů pojmů jednotlivých hodnot. Sám interiorizovaný princip svobody a hodnot udávají prostor pro další jednání.

Dokument je velmi konkrétní v návrzích metod, které mohou být uplatněny při výchově v rodinách. Přímou je zde zmíněna práce s motivací, plánováním společného času, novými podněty, práce s odměnami, příklady, vzory a symboly, zapojení reflexe a zpětné vazby.

V kapitole „Trpělivý realismus“ je přímo doporučena při výchovném procesu práce po dílčích krocích, s gradovanou náročností a návazností, přiměřenou intenzitou, kvantitou a náročností. Papež vnímá rodiče spíše v roli průvodce než vychovatele.

Kapitolu „Rodinný život jako výchovný kontext“ papež František věnoval úvahám o významu rodiny. Hovoří o ní jako o první škole lidských hodnot a jako o prostoru primární socializace. Rodina působí jako „minimalizovaná společnost“, která učí své členy obývat společný prostor, učí je toleranci a soužití, ovládnutí se, přístupu k ostatním lidem a jejím potřebám, vytváření dohod a kompromisů, pomáhá uvědomovat si, co znamená vzájemné uznání, úcta, empatie a sdílení.

Papež František dále velmi konkrétně uvádí metody, jak tuto formaci uskutečnit v praxi. Zmiňuje výchovný dialog, aktivní zapojení vychovávaného a nalezení společné řeči s dětmi. Postupovat ve výchově by se mělo induktivně tak, aby děti samy objevovaly obsahy hodnot důležitých pro ně samé.

Na základě výše uvedeného je vhodné zkoušet představit i nevěřícím hodnoty z pohledu křesťanské ideje a víry prezentované v Novém zákoně jako text obsahující konkrétní informace o mezilidských vztazích, řešení obtížných situací i o možných osobních postojích a kvalitách, jako rozšířenou možnost dalšího poznání skrze obrazy a podobenství, které jsou dostupné všem věkovým skupinám.

5. Výchova k hodnotám v systému vzdělávání

V rámci této kapitoly považuji za důležité nastínit, kde a jak se dítě setkává s výchovou k hodnotám mimo rodinu. Snahou není vyčerpat téma vzdělávání a výchovy v ČR, ale načrtnout dostupný výchovně-vzdělávací systém, který se může takovou výchovou zabývat. Tento systém se v ČR řídí tzv. „Školským zákonem“, Úplné znění je zpracováno Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy jako informativní materiál. Právně závazné znění vyplývá výhradně ze Sbírkky zákonů. První část tohoto zákona hovoří o zásadách a cílech vzdělávání. Už zde mezi vyjmenovanými zásadami nacházíme zásadu vzájemné úcty, respektu, názorové snášenlivosti, solidarity a důstojnosti. K obecným cílům vzdělávání zákon v §2, odstavci c) řadí rozvoj osobnosti člověka, který bude vybaven poznávacími a sociálními způsobilostmi, mravními a duchovními hodnotami pro osobní a občanský život. A dále v odstavci f) je výchovný cíl specifikován jako poznání světových a evropských kulturních hodnot a tradic, pochopení a osvojení zásad a pravidel vycházejících z evropské integrace jako základu pro soužití ...¹⁹ Paragrafem 4 jsou upraveny Rámcové vzdělávací programy, které vydává MŠMT. V nich jsou formalizovány a konkretizovány požadavky státu na konkrétní cíle, formy, délku a povinný obsah vzdělávání. RVP jsou závazné a musí být tvořeny pro všechny stupně vzdělávání v institucích, které patří do oblasti formálního vzdělávání.

Dle dosavadních zjištění, uváděných v disertační práci Gabriely Ducháčkové je stav hodnotové výchovy v ČR následující: „Analýzou bylo zjištěno, že problematika etické výchovy v původním Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (RVP ZV) nebyla příliš systematicky řešena. Problematika byla v kurikulárních dokumentech převážně implicitně zahrnuta, ale chybělo její explicitní zpracování. Ani zavedení etické výchovy jako nepovinného doplňujícího předmětu ne zcela vyřešilo tuto situaci.“²⁰ V pojetí RVP se o hodnotách přemýšlí spíše jako o rozvoji kompetencí v sociální a občanské oblasti. Z takto dosažených kompetencí se následně formuje morální profil žáka, kdy se žák stává svobodnou, odpovědnou osobností, která je vnímavá a citlivá ve vztazích s lidmi. Žáci by měli být vedeni

¹⁹ Zákon 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění platném k 2. 6. 2010, §2.

²⁰ DUCHÁČKOVÁ, G. Procesní analýza hodnotové výchovy v ČR se zaměřením na výzkumnou a pedagogickou praxi, s. 192. Brno, 2014. Disertační práce. Masarykova univerzita Brno. Pedagogická fakulta. Katedra pedagogiky. Školitel doc. PhDr. Stanislav Střelec, CSc.

k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem a jejich duchovním hodnotám, ke vzájemnému soužití. Hodnotová výchova je přímo zakotvena v průřezových tématech RVP jako je osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana, multikulturní výchova a ve výchově k občanství v oblasti člověk a společnost. Ze všech dosavadních zjištění vyplývá, že hodnotová výchova je na celorepublikové úrovni v oblasti formálního vzdělávání okrajovou záležitostí a to i přesto, že pedagogové působí na své žáky a studenty v rámci obecně platných etických hodnot a že předmět Etická výchova byl na základě pokynu MŠMT zařazen jako povinně volitelný.

Z praxe lze usuzovat, že větší prostor pro výchovu k hodnotám můžeme předpokládat v oblasti neformálního vzdělávání, kde je kladen menší důraz na složku kognitivní a proti tomu se mnohem více tato výchova zaměřuje na složku afektivní. Ale ani v této oblasti nelze potvrdit systematický přístup k hodnotové výchově nebo práci s hodnotami a to i přesto, že je v této oblasti vzdělávání prostor pro neformálnost, uplatnění přirozené autority pedagoga nebo jeho osobnosti jako vzoru.

V dosavadních pracích, které se věnují tématu hodnotové výchovy a to ve všech třech typech výchovy a vzdělávání, se autoři shodují na tom, že nejpřirozenějším prostorem pro položení základů vnímání a chápání hodnot a ustavení jejich souboru je rodina.

6. Přítomnost příběhů Nového zákona dnes

Jako dospělý věřící jsem se s možnostmi při práci s texty Bible v pedagogickém přístupu v rámci formálního vzdělávání setkala poprvé při výuce na vysoké škole. Kurz poutavou formou představoval různé přístupy k biblickým textům. Kurz byl veden v duchu křesťanských idejí, nicméně s velkým ohledem na možnosti sekulárních studentů v oblasti uchopování náboženských témat. Díky požadavku na aktivní zapojení studentů do výuky jsme byli právě tímto požadavkem postavení před úkol zamýšlet se nad určitými prvky vlastní osobnosti a nad některými událostmi ve svém životě a následně formulovat své výstupy ve vztahu s probíranými tématy z Bible. Také na základě této zkušenosti vznikla tato práce, protože v kurzu jsem si uvědomila, že přijetí Bible a jejích příběhů ve společnosti není automatické a to ani v případě, pokud jsou její texty prezentovány jako literární dílo, že toto přijetí je

ovlivňováno sekulárním předporozuměním posledních dekad a že tím dochází k samovolnému omezování možností jak chápat sebe, vztahy a společnost v kontextu tradičního křesťanského kulturního okruhu s dopady do postojů a hodnotového systému jedince.

V oboru náboženské pedagogiky najdeme i v rámci ČR řadu publikací, ale většina z nich je určena pro náboženskou výchovu křesťansky socializovaných žáků. Za vynikající práce v této oblasti považuji práce Ludmily Muchové. V její monografii *Morální výchova v nemorální společnosti* najdeme kapitolu „Morální výchova v rodině“, v níž si autorka všímá rozdílů v morální výchově v sekulární rodině a v rodině křesťanské. Rozdíl není v předávaných hodnotách nebo ve specifickém přístupu k výchově v různých obdobích dítěte, ale v tom, že křesťanské rodiny mohou a jsou schopny do jisté míry využívat formulované obsahy hodnot jejich víry. Opírají se přitom o jasně prezentovanou identitu Ježíše, která tvoří jádro křesťanské zvěsti.²¹ Sami rodiče mají zkušenost s náboženskou praxí a dle možností jí rozumí a jsou o ní přesvědčeni. Tato zkušenost např. ve znalosti textů Nového zákona je i pro ně pevným bodem, od kterého odvíjí své chování a vzory pro své jednání, k nimž následně mohou orientovat i své děti. Opakováním známých rituálů a prací se symboly upevňují rodiče postoje a přístupy dětí k předkládaným výchovným tématům a tyto struktury pak mohou být dítěti oporou i v dalších životních situacích. V případě sekulárních rodin, kdy rodiče nemají takto internalizovaný systém hodnot a postojů, tedy nemají formálně vyjádřené obsahy pro hodnoty, může pro ně být obtížné tyto obsahy vyhledávat, formulovat a dále je smysluplně a srozumitelně předávat při výchově.

Smyslem této práce není osvětlit komplexně vztah výchovy a náboženství, nebo podstatu a potřebu náboženské výchovy, které podává Ludmila Muchová v knize *Úvod do náboženské pedagogiky*, ale jde o nalezení prvků, které jsou uplatňovány v náboženské pedagogice, jež by pomáhaly sekulárním rodinám ve výchově dětí k hodnotám díky přiblížení biblických textů, specificky příběhů z Nového zákona bez ambice formovat vychovávaného jako člena některé z církví. Nejde tedy o obhajobu potřeby náboženského vzdělávání ani snahu o náboženskou socializaci. Jde o snahu využít některé z prvků a metod náboženské pedagogiky pro sekulární výchovu.

²¹ MUCHOVÁ, L. *Morální výchova v nemorální společnosti*, s. 129.

Současná doba přináší etický pluralismus, který se projevuje tím, že neexistuje jednotný hodnotový systém a orientace nebo lépe řečeno dezorientace v tom, co je a co není správné, žádoucí nebo nežádoucí může vést i k chybnému jednání nebo rozhodování v zásadních životních situacích. Výchozím bodem pro tuto práci je formulace autorky výše zmíněných monografií: „...že konflikty ve společnosti nevznikají primárně v názoru na existenci těchto hodnot, ale při jejich interpretaci.“²²

Tak jako je Ježíš vzorem vybízejícím k následování pro život křesťana, je mojí snahou v rámci experimentální části této práce ukázat, že příběhy Nového zákona mohou být výchozím bodem pro představení základních hodnot díky tomu, že srozumitelně zobrazují běžné lidské otázky, vztahy a jednání člověka v konkrétních situacích. Příkladem může být text *Ježíš v domě celníka Zachea* (Lk 19,1-10). Náboženský pedagog nám představuje tuto situaci na příkladném postoji Ježíše, který Zachea nehodnotil a snažil se díky své přítomnosti ukázat postoj k člověku samému bez historického balastu a dobového předporozumění.²³ Ten samý příběh lze vidět jako schopnost odolávat předsudkům díky vlastnímu názoru a snahu o toleranci a empatický přístup ke členům jiné sociální skupiny nebo kultury. Rozdíl přístupu tedy není v tom, jak je pochopena fabule příběhu, která je stále nosná a hodnotná, ale v tom, jaký přístup zaujmeme vůči syžetu a při interpretaci. Proto příběhy Nového zákona považuji za zásadní styčný bod pro výchovu k hodnotám v rodinách nejen křesťanských a beru je jako základní pramen pro experiment v rodinách jednoznačně sekulárních.

7. Teoretické vymezení experimentu

V případě mé práce jde o smíšený výzkum, který kombinuje kvalitativní a kvantitativní prvky bádání ve všech krocích procesu. Cíle práce jsou stanoveny kvalitativně s tím, že experimentální cestou ve smyslu neověřeného postupu se snažím ověřit svůj předpoklad, že je možné uplatnit ověřené metody výchovy z oblasti pedagogiky volného času a z oblasti pedagogické práce s malou skupinou, kam řadíme např. metodu IST, i v rodinách ve výchově k hodnotám. Inspirací pro aplikaci uvedených metod při výchově v rodinách mi byl publikovaný rozhovor

²² MUCHOVÁ, L. *Úvod do náboženské pedagogiky*. s. 141

²³ Tamtéž s.145-146

s Ruth Cohn, v němž popisuje, jak byla opakovaně žádána o aplikaci své metody IST při práci s různými skupinami v rozličných organizacích, a to, že byla sama překvapena, jak dobře její metoda funguje a jak je vstřícně přijímána.²⁴ V případě mojí práce se bude jednat o využití některých prvků zážitkové pedagogiky a prvků z metody pedagožky Ruth Cohn Interakce soustředěné na téma (IST).²⁵ Pro ověření je plánovaná analýza odpovědí v dotazníku všech zúčastněných v kombinaci s rozhovorem při posledním setkání v duchu kvalitativního výzkumu, kdy se snažím nalézt shodné prvky vyjádřené účastníky a díky tomu potvrdit platnost svého předpokladu. Zjištění nejsou dále kvantifikována, protože se jedná pouze o velmi malý vzorek participantů, nicméně je komentuji a dále se je snažím zobecnit.

V rámci této práce je experimentem míněn pokus resp. vyzkoušení navrhovaného konceptu výchovy k hodnotám v sekulární rodině za pomoci příběhů z Nového zákona. V navrhovaném experimentu jde o aplikaci navržených výchovných postupů za daných definovaných podmínek. Podmínkou pro experiment je prostředí sekulární rodiny nejméně s jedním dítětem, které je žákem základní školy druhého stupně a přítomnost jednoho dospělého z nejbližší rodiny po celou dobu experimentu.

Cílem experimentu je ověření pravdivosti hypotézy, že lze texty Nového zákona přiblížit členům sekulárních rodin pomocí rozboru jednotlivých příběhů a to tak, že příběhy budou reflektovat aktuální situace členů rodiny a následně díky variantní práci s těmito texty bude možné směřovat k formulaci obsahů jednotlivých hodnot, které se v těchto příbězích nebo situacích uplatňují při chování protagonistů.

Přestože jde pouze o návrh experimentu a byl testován pouze na dvou rodinách, je jeho součástí popis experimentálního prostředí, které tvoří rodina, použité metody práce, styl analýzy výsledků a vyhodnocení. Za současných omezení²⁶ si uvědomuji,

²⁴ Srov. FLAPAN, D. *Interview with Dr. Ruth C. Cohn*, s. 49-56.

²⁵ BLAŽEK IŇOVÁ, V. *Vztah Božího zjevení a lidské zkušenosti krásy jako výzva pro náboženskou edukaci*. České Budějovice, 2020. Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.s. 282.

²⁶ Vláda ČR – nařízení 2020. [online] Omezení vyplývají z Nařízení vlády ČR k pandemickému stavu v roce 2020 a 2021 – tímto nařízením byl na území ČR opakovaně vyhlášen nouzový stav, který vláda v souladu s čl. 5 a 6 ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, vyhláší pro území České republiky z důvodu ohrožení zdraví v souvislosti s prokázáním výskytu koronaviru. K zásadním omezením patřilo uzavření škol a školských zařízení, omezený pohyb osob a služeb. Dostupné na WWW: <https://www.vlada.cz/cz/epidemie-koronaviru/dulezite-informace/nouzovy-stav-a-mimoradna-opatreni-_co-aktualne-plati-180234/>

že slabinou praktické části je minimalizovaná možnost terénní práce, ale také vnímám pozitivum v tom smyslu, že omezený pohyb a možnosti zábavy poskytují větší prostor pro komunikaci v užších a relativně stálých skupinách, kterými jsou rodiny.

Do cyklu čtyř setkání v týdenních intervalech jsem zapojila dvě rodiny na základě souhlasu každého jednoho člena těchto rodin s účastí v experimentu. Všem účastníkům jsem sdělila účel experimentu a to, že jejich účast je naprosto dobrovolná a kdykoli se mohou svobodně rozhodnout ze setkání ustoupit nebo neodpovídat na kladené otázky nebo další podněty.

Program setkání je vystavěn dle principů pedagogiky volného času a zážitkové pedagogiky. Za základní principy experimentu považuji princip dobrovolnosti, svobody, zájmu a osobní angažovanosti účastníků. Některé z prvků programu jsou inspirované teorií Interakce soustředěná na téma Ruth Cohnové (IST) a případně metodou morální výchovy Vyjasňování hodnot.²⁷

Evaluace experimentu by se měla dotýkat oblasti dosažených výsledků, zda si účastníci na průběžích uvědomili, o kterých hodnotách příběh hovoří a jak se tyto hodnoty týkají jejich života, funkčnosti uplatněných metod a to tak, zda jejich pomocí bylo dosaženo cíle, zda byl čas setkání využit plně a zda účastníci spolupracovali v rámci programu i mimo zvolený čas.

Zvolený formát setkávání stojí na pomezí neformální a informální výchovy. Z neformální výchovy jsou v programu uplatněny přístupy pedagogiky volného času a její metody práce. Pro informální charakter svědčí prostředí rodiny a spolupráce s ostatními členy rodiny. Obě formy výchovy čerpají z volného času účastníků se stejným cílem, aby nové zkušenosti byly využitelné ve formálním vzdělávání i v běžném životě. Tímto propojením se snažím o plné využití zejména volného času podobného práci (dle kongruenční teorie volného času Horsta Opaschowskeho).²⁸ Primárně cílím na internalizaci hodnot a pochopení jejich významu u každého účastníka na základě jeho individuality²⁹, ale s vědomím, že při práci s textem se dotkneme i některých konkrétních poznatků a pokusím se posilovat některé užitečné

²⁷ Srov. MUCHOVÁ, L. *Morální výchova v nemorální společnosti?*, s. 220-227.

²⁸ Srov. KAPLÁNEK, M. *Nauka o volném čase*, s. 20.

²⁹ Srov. BLAŽEK IŇOVÁ, V. *Vztah Božího zjevení a lidské zkušenosti krásy ...*, s. 283.

dovednosti, jako je například porozumění čtenému textu v rámci funkčního čtení (funkční gramotnosti)³⁰, které budou uplatněny v programu setkání.

Probíranými tématy budou jednotlivé hodnoty, jako je svoboda, soucit, sdílení, soužití, tolerance, empatie a porozumění. V realizaci budu zohledňovat postup dle Krathwolovy taxonomie afektivních cílů³¹, kterými jsou přijímání a vnímání, reagování, oceňování, integrování sdělení a interiorizace, a budou uplatňovány postupně v jednotlivých aktivitách.

Praktická část

Smyslem programu je příběhy Nového zákona přiblížit jako zdroj poučení a jako klíč k pochopení významu obecně platných hodnot pro vzájemné soužití a porozumění. Cílem je ukázat, že texty Nového zákona jsou inspirativní pro členy sekulární společnosti díky tomu, že jsou obrazem situací v běžném lidském životě a naznačují možnosti, jak se v těchto situacích zachovat. Při systematické práci s texty je možné v nich najít i pevný základ pro vybudování hodnotového systému aniž by byl jedinec konvertován ke křesťanské víře. Základním myšlenkovým východiskem pro tuto práci je pro mne papežská exhortace *Amoris laetitia*. Tento text volím, protože se domnívám, že srozumitelně a přehledně poukazuje na možnosti ve výchově k hodnotám.

8. Tématická stránka experimentu

Vzhledem k předpokládané práci s věkově smíšenou skupinou v rámci rodiny a možností realizovat experiment v rámci volného času této skupiny se realizace nezaměřuje na širokou oblast hodnot, ale pouze na vybrané. Za důležité pro vzájemné soužití a porozumění mezi lidmi považuji soucit a empatii, svobodu a odvahu, sdílení (přístupnost v emoční i kognitivní dimenzi) a toleranci.

Při sestavování programu byly vzaty do úvahy RVP pro jednotlivé stupně škol, vizte tab. 1.

³⁰ Srov. WILDOVÁ, R. Rozvoj pregramotnosti a počáteční čtenářské gramotnosti v kurikulu evropských zemí. *Pedagogika, časopis pro vědy o vzdělávání a výchově*, 2012, č. 1-2, s. 14.

³¹ Srov. KALHOUS, Z., OBST, O. *Školní didaktika*, s. 284-285.

Tab. 1 Souvztažnost tematiky hodnot v příbězích Nového zákona k výuce podle RVP

	I. stupeň	II. stupeň	Střední školy
Průřezová témata	Osobnostní a sociální výchova Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech	Osobnostní a sociální výchova (hodnoty, postoje, praktická etika) Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (objevujeme Evropu a svět) Výchova demokratického občana	Osobnostní a sociální výchova (morálka všedního dne) Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (evropské kulturní kořeny a hodnoty) Výchova demokratického občana
Vzdělávací oblasti	Člověk a jeho svět Jazyk a jazyková komunikace Umění a kultura	Člověk a jeho svět (Výchova k občanství, Etická výchova) Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura) Umění a kultura	Člověk a společnost (Dějepis, křesťanství jako nové kulturní a společenské pojivo) Občanský a společenský základ, podstata člověka, úvod do filozofie a religionistiky, víra v lidském životě

9. Realizační stránka experimentu

Návrh experimentu vychází z omezených a specifických podmínek současné pandemické situace. Je tedy postaven na práci s relativně stabilní a uzavřenou skupinou, zde rodinou, v jejím přirozeném prostředí. V případě realizace bez omezujících podmínek, by bylo možné experiment realizovat například v prostředí veřejné knihovny. Jako proměnný faktor je v tomto případě možné předpokládat změnu z domácího prostředí na veřejné, kdy ztrátou intimního prostoru může být ovlivněna otevřenost vyjádření a intenzita spolupráce. Proto se domnívám, že navrhovaný cyklus, v případě ověření jeho funkčnosti, by mohl být veřejně dostupný na internetových stránkách farností, čtenářských klubů, zájmových kroužků či

neziskových organizací a jako metodická pomůcka využitelná také v rodinách pro hodnotovou výchovu.

Programy jsou vystavěny na zásadách poslušnosti a přiměřenosti tak, aby byly srozumitelné široké veřejnosti, přijatelné pro většinu sekulární populace a zároveň rozšířily účastníkům rozhled v oblasti náboženství skrze literární formu příběhů. Výběr témat je vzorový proto, aby mohla být pozornost soustředěna na autentické vyjádření jednotlivců a působení skupiny, aby došlo k uvědomění si své odpovědnosti za smysluplnost celého setkání a dále jak uvádí Ludmila Muchová: „Smyslem učení je potom skutečnost, že jednak všichni získají nějaké nové znalosti vzhledem k tématu, které se postupně stalo *jejich tématem* v konkrétní situaci konkrétní skupiny (princip *ted' a tady*), dále, že toto téma se stane impulsem pro osobní růst každého člena skupiny, a že se navíc naučí aktivnímu vztahu ke světu lidí kolem sebe a ke světu vůbec (holistický princip).“³²

10.Návrh experimentu

Časová dotace – max. 60 minut jedno setkání

Velikost skupiny/počet členů rodiny – max. 5 v různých věkových skupinách

Prostředí a zázemí – prostor, kde rodina tráví společný čas

Vybavení – výtvarné potřeby, dostupný internet, Bible, počítač

Metodika setkání a očekávané výstupy – postupnými kroky a sumarizací jednoduchých vyjádření se pokusíme ve skupině dosáhnout se zúčastněnými následujícího:

- zapamatují si základní pojmy, ze které části Nového zákona je vybraný příběh
- umí vyjádřit několika málo smysluplnými větami, které na sebe navazují, o čem příběh je
- rozpoznají, co je hlavní motiv příběhu, které kompetence nebo hodnoty se týká
- pojmenují hodnotu a pokusí se najít podobnost ve svém životě
- navrhnou, jak ztvárnit probírané téma, nebo se připojí k jinému ztvárnění

³² MUCHOVÁ, L. *Budete mými svědky: dialogické rozvíjení křesťanské identity ve světonázorově pluralitní společnosti - pedagogická výzva*, s. 283.

Všechna setkání resp. jejich program mají následující strukturu:

- Úvod k tématu a motivační moderovaný rozhovor

Výstup úvodní části (např. mapa, klíčová slova pro vyhledávání na internetu)

- Hlavní část – předčítání, společné střídavé, rolové čtení

Moderovaná diskuze – hledání podstatného sdělení

Interpretace příběhu a vyjádření jeho aperccepce

Ztvárnění toho, co je pro účastníka v příběhu podstatné

Pojmenování hodnoty a vyjádření obsahu pojmu

- Zakončení – náměty k novému tématu dle potřeby a požadavku účastníků

11. Program

11.1 Setkání první – Svoboda a odvaha

Prvek programu	Popis
Téma	Svoboda a odvaha
Zdroj	Bible, Mk 11, 15-19, J 2, 13-25
Podpůrná literatura	Grün Anselm, 50x Ježíš
Předpokládané cíle	
Afektivní cíle – schopnost samostatného pojmenování nehmotných jevů, rozpoznání správného nebo nesprávného jednání, schopnost hodnocení příběhu a jednání aktérů z mnoha pohledů.	
Sociální cíle – praxe a využívání mezigenerační komunikace, pochopení pojmu „vzájemná úcta“ v praxi.	
Psychomotorické cíle – vzájemná spolupráce na pojmové mapě, vytvoření symbolu, pochopení textu a jeho vnímání jako obrazu.	
Kognitivní cíle – poznání, že k hodnotám lidského života patří svoboda a odvaha, že o životě Ježíše, jako představitele křesťanství vypráví evangelia Nového zákona, která jsou součástí Bible.	
Výstup	Percepce a aperccepce textu Ztvárnění svobody, odvahy – kresba, předmět se zvláštním významem
Metody	Slovní – rozhovor, diskuze, interpretace Názorově demonstrační – nalezení nebo vytvoření symbolu hodnoty Praktická – vytvoření pojmové mapy
Rozvoj kompetencí	Komunikační Sebeuvědomění a odpovědnost

	Funkční čtení Aktivní naslouchání
Úvod	
<p>Seznámení s tématem. Motivační otázky S čím si spojujete jméno Ježíš, co se vám vybaví a proč? Víte, co je to Bible? Je možné, že se o Ježíšovi v Bibli píše a kde? Znáte nějaký svátek spjatý s Ježíšem a proč? Proč jsou Vánoce spojeny se symbolikou dárků?</p> <p>Výstup – pojmová mapa Na větší papír společně zakreslují a vepisují všichni účastníci svoje odpovědi (heslo v rámečku).</p>	
Hlavní část	
<p>Společné čtení textu vybraného z Evangelia podle Matouše Co je to obraz a podobenství? Rozbor slovních obrazů, zda lze brát text doslovně. Převyprávění přečteného příběhu.</p> <p>Moderovaná diskuze na základě sady lektorem připravených otázek Co je to odvaha? Jak s ní souvisí svoboda? Kdo je v okolí odvážný? Je třeba i dnes odvaha? Co odvaha přináší? Co je svoboda a svobodné jednání?</p> <p>Výtvarná část Ztvárnění svobody, odvahy nebo toho, co účastníka v příběhu zaujalo. Výstupem je text například formou eseje, nebo vytvořený artefakt, kdy vybrané věci dává účastník nový význam. Účastník komentuje, proč právě tento předmět nebo kresba.</p>	
Zakončení	
<p>Formulace obsahu hodnoty SVOBODA Kdo ze známých osobností ještě musel mít odvahu hájit pravdu a svobodu a jaké k tomu měl důvody? Je možné o této osobnosti najít více podrobností na internetu do příštího setkání? Odkaz např. na Martina Luthera Kinga, úvaha v knize 50x Ježíš, Anselm Grun, kapitola Ježíš – svobodný člověk, Ježíš – odpůrce moci.</p> <p>Reflexe účastníků Přechodem na určená místa v místnosti s hodnotou vyjadřující zajímavost tématu a aktivit vyjádří účastníci, jak vnímali setkání.</p> <p>Účastník se může vyjádřit v zakončující hře „Mluvící kámen“ k tomu, jak se cítil během setkání, proč mu byly aktivity nebo téma příjemné nebo nepříjemné. Jaké měl pocity nebo potřeby během setkání.</p> <p>Návazné téma Soucit a empatie, láska k bližnímu</p>	

11.2 Setkání druhé – Soucit a láska k bližnímu

Prvek programu	Popis
Téma	Soucit, empatie a láska k bližnímu
Zdroj	Bible, Lk 10, 25-37, Podobenství o milosrdném Samařanu
Podpurná literatura	Grün Anselm, 50x Ježíš
Předpokládané cíle	
<p>Afektivní cíle – schopnost účastníků samostatně, vlastními slovy pojmenovat nehmotné jevy, rozpoznat správné od nesprávného jednání, rozvinutí schopnosti hodnocení příběhu a jednání aktérů z mnoha pohledů.</p> <p>Sociální cíle – praxe a využívání mezigenerační komunikace, pochopení pojmu „vzájemná úcta“ v praxi, např. nepřerušovat jeden druhého při vzájemné komunikaci.</p> <p>Psychomotorické cíle – individuální záznam do kopie textu pomocí metody Västerås.</p> <p>Kognitivní – poznání, že k hodnotám lidského života patří soucit a láska. Součástí Nového zákona jsou čtyři evangelia: Evangelium podle Matouše, Marka, Lukáše a Jana.</p>	
Výstup	Percepce a apercpece textu Ztvárnění tématu příběhu v komiksovém žánru, rolové čtení. Prezentace osobnosti s mimořádnou odvahou. Dohledání životopisu osobnosti českého národa s mimořádným soucitem.
Metody	Slovní – diskuze a rozbor textu pomocí metody Västerås Názorově demonstrační – prezentace životopisu vybraných osobností Praktická – rolové čtení, práce s internetem – cílené tematické vyhledávání pomocí klíčových slov
Rozvoj kompetencí	Komunikační Sebeuvědomění a odpovědnost Funkční čtení Aktivní naslouchání
Úvod	
<p>Seznámení s tématem. Motivační otázky Řekněte, jaká může být láska? Pokud víte o nějakém bezpráví, povězte, co o něm víte? Co je příkladem projeveného soucitu (almužna pro bezdomovce)? S kým můžeme soucítit? Co to v nás vyvolává? Znáš osobnost, která je známá hlavně pro svůj soucit?</p> <p>Výstup – plakát na téma soucitná osobnost Na větší papír společně zakreslují, vepisují nebo lepí všichni účastníci svoje představy o dané osobnosti tak, aby vznikl plakát.</p>	

Hlavní část
<p>První čtení – moderátor. Druhé čtení – rolové. Co je to obraz a podobenství? Převyprávění příběhu, případně převyprávění příběhu vlastního na dané téma.</p> <p>Moderovaná reflexe s otázkami. Jak ses cítil ve své roli? Proč ti tak bylo? Která postava ti byla sympatická a proč?</p> <p>Ztvárnění příběhu o milosrdném Samaritánovi. Výstupem je sada obrázků seřazena do komiksu.</p>
Zakončení
<p>Formulace obsahu hodnoty SOUCIT</p> <p>Reflexe účastníků Zaujetím nějaké polohy těla účastníci vyjádří, jak vnímali setkání. Pokud chtějí, mohou svůj pocit vyjádřit jednou větou.</p> <p>Účastník se může vyjádřit k programu také v závěrečném posezení v kruhu, když k němu někdo z účastníků pošle klubko vlny. Po svém výstupu udělá uzlík a pošle klubko dál.</p> <p>Návazné téma Tolerance, různorodost, otevřenost, soužití, mír</p>

11.3 Setkání třetí - Tolerance, otevřenost a soužití

Prvek programu	Popis
Téma	Tolerance a soužití
Zdroj	Bible, Lk 19, 1-10 (Zacheus) Lk 5, 27-32 (Povolání celníka)
Podpurná literatura	Halík Tomáš, Oslovit Zachea
Předpokládané cíle	
<p>Afektivní –schopnost pojmenovat nehmotných jevů, rozpoznat správné nebo nesprávné jednání, schopnost hodnocení příběhu a jednání aktérů.</p> <p>Sociální – umět v praxi využít nové dovednosti k mezigenerační komunikaci, dokázat v praxi rozpoznat různé postoje k soužití v aktuálním kontextu migrace, vědět jak být aktivní a ohleduplný při zvládání omezujících situací.</p> <p>Psychomotorické – pokus o vytvoření plánu pro sousedskou pomoc.</p> <p>Kognitivní – poznání, že k hodnotám lidského života patří tolerance a hledání klidu a míru pro soužití.</p>	
Výstup	Percepce a apercepce textu Práce s informacemi z internetu – z poslechu tematického pořadu
Metody	Slovní – rozhovor, diskuze, interpretace

	Náborově demonstrační – nalezení nebo vytvoření symbolu hodnoty Praktická – nalezení měst na mapě, o kterých Nový zákon hovoří
Rozvoj kompetencí	Komunikační Sebeuvědomění a spolupráce Funkční čtení Aktivní naslouchání
Úvod	
Seznámení s tématem. Motivační otázky Jak si představuješ toleranci? Co umíš tolerovat a co ne a proč? Co je soužití? Jmenuj místa, kde spolu lidé žijí. Co je základem soužití? Na co má kvalita soužití vliv?	
Výstup – jména měst v Bibli zakreslené do slepé mapy	
Hlavní část	
Společné čtení textu Poslech doprovodného textu k Zacheovi z #13 Parabile Prof. Jan Sokol k textu O Zacheovi pro Český rozhlas Prof. Jan Sokol k textu O farizeu a celníkovi pro Český rozhlas Moderovaná diskuze s otázkami Jsou Zacheové mezi námi? Jaký je Zacheus? Kdo řeší jejich problémy a potíže? Zajímá nás to? Proč ano, proč ne? Můžeme brát Ježíšovy skutky doslova? Pokud ne, jak jinak, jaké chování je v textu ztvárněno? Ztvárnění – zakreslení do mapy míst, kde Ježíš působil. Vytvoření seznamu, komu a co odpustím nebo koho se zeptám, např. jak se má, abych ho lépe poznal.	
Zakončení	
Formulace obsahu hodnoty SOUŽITÍ Reflexe účastníků Přechodem na určená místa v místnosti s hodnotou pro zajímavost tématu a aktivit vyjádří účastníci, jak vnímali setkání. Účastník se může vyjádřit v zakončující hře „Mluvicí kámen“ k tomu, jak se cítil, proč mu byly aktivity nebo téma příjemné nebo nepříjemné. Jaké měl pocity nebo potřeby během setkání. Návazné téma O čem to všechno bylo a jak dál? Kreativní individuální příprava každého z účastníků – návrh jedné aktivity k jednomu z nově nabídnutých textů.	

11.4 Setkání čtvrté – Svoboda, Soucit, Soužití

Poslední závěrečné setkání je strukturováno méně formálně. V krátkém úvodu jsou účastníci vybidnuti, aby předložili svoji představu o tomto setkání. Jedna z aktivit po vzájemné shodě nebo losováním je vybrána a realizována. Následně předpokládám společnou diskuzi o přechozích setkáních – reflexi.

Ve druhé části setkání žádám účastníky o odpovědi na otázky pro evaluaci zařazené do jednotlivých oblastí v této struktuře percepce, apercepce, interpretace a konkretizace a internalizace. Dotazník je uveden v příloze IV.

V závěru setkání nabídnu účastníkům osobní seznam dalšího čtení textů, sestavený každému z nich na míru. Ukázka seznamu textů pro studentku střední školy je v příloze V.

12. Návrh evaluace

Na setkáních se specifickou skupinou účastníků, kteří tvoří rodinu, jde o realizaci systematického přístupu k textu, který není skupině blízký, ale u kterého podvědomě vnímají jeho hodnotu. S ohledem na skupinu byly omezeny nebo vynechány výukové pasáže k terminologii a historickému literárnímu kontextu. V práci jsem se snažila využít všechny roviny komunikace s textem³³

- PERCEPCE – auditivní nebo vizuální vnímání textu (každý účastník převypráví příběh a vyjádří podstatu příběhu)
- APERCEPCE – vnímání textu ve vztahu k vnitřním obrazům (účastník je schopen najít odraz příběhu ve svém životě)
- INTERPRETACE – pokus o smysluplné navazující věty
- KONKRETIZACE – uvědomují si, že mohou být podobně odvážný, čestný, tolerantní, soucitný, empatický a vím jak na to

Za úspěšný budu považovat experiment tehdy, pokud si účastníci zapamatují zmíněná fakta o textech a budou schopni vnímat důležitost znalosti obsahu jednotlivých hodnot pro jejich každodenní jednání a rozhodování, o kterých texty

³³ LEDERBUCHOVÁ, L. *Průvodce literárním dílem, výkladový slovník základních pojmů literární teorie*, s. 125, 154, 173.

hovoří. Při závěrečném čtvrtém setkání by měl každý z účastníků vyjádřit své vnímání biblických textů, zda se toto vnímání změnilo, zda vnímá nabízené texty jako zdroj informací v oblasti hodnot a chápání jejich významu a zda a jak změnily jeho náhled na snahu o soužití a porozumění.

13. Testování experimentu

13.1 Rodina A

13.1.1 Charakteristika rodiny

Rodina A je čtyřčlenná, složená z matky, otce a dvou dětí. Matka i otec jsou vysokoškolsky vzdělání a v současné době pracují doma. Děti jsou dva chlapci, na prvním a druhém stupni ZŠ. Oba mají průměrný prospěch. Bavi je práce s počítačem. Na vyučování je nudí vyplňování testů v počítači. V období, kdy zůstávají doma, se těší na všechny návštěvy a nové podněty. Nikdo z rodiny se o náboženství nezajímá. Rodiče se vůči křesťanským hodnotám jako je např. dobro, soucit, láska staví rezervovaně, hovory o morálce nebo společnosti se jim zdají zbytečné. V rodinné tradici nikdo ke křesťanské obci nepatřil, obecně lidské hodnoty nebyly často akcentovány. Rodinná knihovna čítá asi sto knih převážně odborných, jazykové slovníky a moderní historické a milostné romány. Na začátku experimentu Bibli nemají.

13.1.2 Výchozí bod

Otec rodiny mne požádal o doučování s tím, že on-line výuka ZŠ není tak kvalitní jak by si představoval. Tuto nabídku jsem přijala na základě reciprocit s tím, že v rámci návštěvy si vyhradíme spolu s rodinou 60 minut týdně k tomu, abych se pokusila je seznámit s texty Nového zákona a jejich významem pro hodnotovou výchovu. V úvodním rozhovoru s rodiči jsem považovala za důležité oznámit, že nejde o náboženské setkání, ale o představení možnosti, jak přiblížit texty Nového zákona jako literární text, který může být nápomocen při výchově k hodnotám a při budování hodnotového systému.

O tuto vzájemnou výpomoc jsem požádala ve chvíli, kdy mi starší chlapec vyprávěl o vyučovací hodině, kde pedagog okrajově zmínil události v Ježíšově životě.

Po chlapcově větě: „Ježíš byl hustej,“ nastala chvíle ticha, kterou jsem považovala za pobídku k dalšímu hovoru na toto téma.

Na základě zájmu dětí jsem se rozhodla i k provedení experimentu. Rodiče dali svůj souhlas s účastí pravděpodobně spíše na základě potřeby doučování.

13.1.3 Výstupy setkání

Výstupy ze setkání lze rozdělit do dvou oblastí, na hmotné výstupy z výtvarných částí a nehmotné ve formě nových poznatků.

Při závěrečném setkání jsem se dozvěděla, že pro matku byla významná spolupráce s dětmi ve výtvarné části v tom, že mohla pozorovat jejich zaujetí pro činnost a částečně se mohla také realizovat. Práce s životopisy osobností ji inspirovala k dlouho odkládanému čtení o osobnostech z jejího okruhu zájmů. Matka pořídila do domácí knihovny Bibli s komentářem: „Přeci jen je dobré mít Bibli doma pro všeobecný kulturní přehled, když se dá číst jako normální literatura.“

U otce se rezervovanost k textům a tématům hodnot nepodařilo úplně překonat. V závěrečné diskuzi se ukázalo, že disponuje mnoha informacemi o Bibli a jejím historickém kontextu. Vyzdvihl, že chlapci byli schopni odpovídat na jeho otázky, které se týkaly probíraných textů.

Mladší chlapec ocenil zejména osobní kontakty při aktivitách a výtvarnou stránku programu. Líbilo se mu, že je rovnocenným partnerem v diskuzích, může říci svůj názor a že ostatní členové chválili jeho krátká a vtipná vyjádření.

Staršího chlapce zaujaly možnosti, jak ztvárnit nehmotné pojmy, které považoval za nudné. Vytvořený plakát i komiks si vyfotil a odeslal k náhledu svým spolužákům. Velmi dobře popisoval své chápání, jak fungují hodnoty v běžném životě, resp. princip jak pochopený a zvnitřněný obsah pojmu ovlivňuje jeho jednání a rozhodování. Jeho vyjádření jsem chápala jako naplnění potřeby přiblížit se dospělému světu.

13.1.4 Reflexe

Vzhledem k tomu, že jsme s rodiči dlouholetí přátelé, považuji jejich reakce za upřímné a odpovídající jejich postojům. Při prvním setkání byli pasivní a spíše v roli

pozorovatele. Ve druhém setkání na přímou výzvu dětí vstoupili aktivně do výtvarné části. Ve třetí části zaujala otce nahrávka Českého rozhlasu od Prof. Jana Sokola. Matku zaujala práce s životopisy osobností z druhého a třetího setkání. V průběhu setkání oceňovala, že nejde o náboženskou výchovu a že je možné se na texty Nového zákona dívat jako na historicko literární dílo. Bibli si ode mne zapůjčila, později zakoupila vlastní.

Reakce dětí byly spontánní a bezprostřední. Pokud v programu převažovala herní složka nebo jiná aktivita než pasivní naslouchání, byly velmi aktivní, přicházely se svými nápady. Při druhém setkání požadovaly po rodičích více aktivity. Měly radost a oceňovaly zejména obrázky do komiksu, kdy se nad otcovými obrázky otevřela debata o tom, že nikdo z rodiny netušil, jak dobře kreslí. Starší chlapec se sám chápal role koordinátora např. při slepování komiksu.

Mladší dítě získávalo během setkání větší sebevědomí při sebe prezentaci. Chlapec byl ten, kdo dokázal stručně a jasně formulovat podstatu dané hodnoty. Díky jeho bezprostředním formulacím byl pravděpodobně dosažen u všech účastníků AHA! efekt v tom, že i zdánlivě jednoduché příběhy skrývají hlubší smysl.

Za sebe v roli průvodce musím konstatovat, že je náročné pracovat se skupinou, kde jsou jasně stanovené role, různé věkové skupiny a omezující předporozumění tématu. Vysoké nároky jsou také kladeny na znalosti průvodce k tématu a v mém případě schopnost udržet neutrální postoj při práci s texty v tom smyslu, že jako křesťan v nich vidím více významů spojených s vírou, než v nich vidí lidé nevěřící.

Všichni členové rodiny v závěru našich setkání vyplnili podkladový dotazník pro evaluaci.

13.2 Rodina B

13.2.1 Charakteristika rodiny

Rodina B patří také k okruhu mých známých. Tvoří ji matka, její matka, chlapec (žák druhého stupně) a dospívající dívka na střední škole. Děti mají ve škole průměrný prospěch. Chlapec se věnuje elektronice, sestavuje si vlastní modely. Dívka se ráda dívá na hudební a taneční filmy. Matka pracuje na směnný provoz. Má středoškolské vzdělání. Babička věnuje většinu svého času dětem. Má obtíže

s pohybem. Ráda čte. Nikdo z rodiny není křesťan a nezajímá se o náboženství. V době kdy jsem rodinu požádala o spolupráci a s nabídkou pomoci s některými předměty v rámci doučování se zdálo, že dětem pro vyplnění volného času stačí jejich zájmy. Větší vstřícnost projevila pouze babička. Matka vnímala svoji účast v programu jako zajímavou, ale spíše nucenou.

Vůči křesťanským hodnotám, kterými jsou např. dobro, soucit, láska, se členové rodiny stavěli neutrálně až netečně. V rodinné tradici nebyl nikdo součástí křesťanské církve, obecně lidské hodnoty nebyly často akcentovány. Rodinná knihovna o velikosti jedné poličky obsahovala povinnou školní četbu, učebnice, časopisy, detektivky a historické romány. Na začátku experimentu Bibli nemají.

13.2.2 Výchozí bod

Rodině jsem spolupráci nabídla na základě vyjádření matky, která si ztěžovala, že je velmi unavená a obecně na ní situace ohledně uzávěry škol těžce dopadá. Nebyla schopna děti přimět k přípravě do školy a k plnění úkolů. Nabídku přijala na základě reciprocit s tím, že v rámci návštěvy si vyhradíme spolu s rodinou 60 minut týdně k tomu, abych se pokusila je seznámit s texty Nového zákona a jejich významem pro hodnotovou výchovu. V úvodním rozhovoru s rodinou jsem považovala za důležité oznámit, že nejde o náboženské setkání, ale o představení možnosti, jak přiblížit texty Nového zákona jako literární text, který může být nápomocen k ujasnění si hodnotového systému, a také že půjde o nabídku jiných možností práce s texty.

Pro matku bylo důležité, abych s dětmi procvičovala čtení a pochopení textu, případně aktivní naslouchání, protože to jim při vyučování on-line nejde.

13.2.3 Výstupy setkání

I v případě rodiny B lze výstupy ze setkání rozdělit do dvou oblastí, na hmotné výstupy z výtvarných částí a nehmotné ve formě nových poznatků.

Při závěrečném setkání jsem se dozvěděla, že matku potěšilo, že jsem děti dokázala zaujmout a přivést je ke vzájemné komunikaci o jiných tématech než o kterých běžně komunikují. Zajímavý byl pro ni posun u dcery po projití druhého

programu, kdy si dívka uvědomovala hrubou komunikaci k mladšímu sourozenci a snažila se ji kontrolovat.

Mladší chlapec ocenil výtvarnou stránku programu. Líbilo se mu, že je rovnocenným partnerem v diskuzích a může říci svůj názor, aniž by ho někdo přerušoval. Aktivit se účastnil, ale jeho zaujetí pro téma a práci bylo chvilkové.

Dívku sice zaujaly výtvarné možnosti ztvárnění textů, ale raději diskutovala o tom, proč příběh interpretujeme zrovna ve smyslu, který předkládám.

Hmotné výstupy jak individuální tak i společné vypadají spíše jako nedodělané nebo vytvářené ve spěchu. O estetickou a koordinační stránku při jejich tvorbě se zasazovala zejména babička. Seniorka byla nejaktivnější v každém setkání a kromě svých aktivit se snažila pomáhat i dětem např. při vyhledávání životopisů na internetu. V diskuzích na dané téma se pokoušela o vlastní shrnutí a zapojení své životní zkušenosti. Její aktivitu regulovaly samy děti. Babička s dětmi se dohodly, že si nebudou vzájemně přerušovat vyjádření.

13.2.4 Reflexe

Vzhledem k tomu, že matka je moje kamarádka a s její matkou se známe mnoho let, považuji jejich reakce za upřímné a odpovídající jejich postojům. Při prvním i druhém setkání byla matka pasivní a pouze v roli pozorovatele. Při třetím setkání ji zaujala nahrávka Českého rozhlasu Parabible. Při rozhovoru s matkou vyplynulo, že je příliš unavená na to, aby aktivně vstupovala do programu. Stejně jako v rodině A i zde matka oceňovala, že nejde o náboženskou výchovu a že je možné se na texty Nového zákona dívat jako na historicko literární dílo. Když jsem se zeptala proč je odhlédnutí od náboženského kontextu důležité, nedokázala přesně odpovědět, poukázala na možnost zesměšnit se před okolím. Bibli si ode mne zapůjčila, ale vrátila ji s tím, že jí texty nic neříkají.

Spontánní a bezprostřední reakce u dětí byly občasné a nárazové. Výtvarná složka nepomohla dětem aktivizovat. Naopak pasivní naslouchání ze třetího setkání se setkalo s úspěchem. Chlapec i dívka byli velmi aktivní, požadovali rozšíření náslechu Parabible. Dívka i chlapec aktivně přerušovali náslechl a vkládali do něj své příběhy, které jim se zmodernizovanými příběhy z Ježíšova života rezonovaly. Na dotaz, jaký je rozdíl mezi příběhy v Novém zákoně a Parabibli mi dívka odpověděla, že jí nebaví

něco starého, co už nemá v současnosti žádný význam, že musí žít v současném světě s jeho problémy. Téměř 20 minut si vyhradila pro to, aby nám mohla sdělit své představy, jak bude fungovat jako dospělá. Jejím cílem byl street-work pro závislé na drogách a děti ze sociálně znevýhodněných rodin. Díky tomuto vyjádření byla ochotna pak pojmenovat i pohnutky, které ji k tomu vedou a spojit je s pojmy hodnot jako je soucit, odvaha a svoboda. Program ji, jak řekla, vyprovokoval.

Seniorka v závěrečné reflexi uvedla, že se jí naše setkání líbila, protože se dělo něco jiného než každý den. Ocenila moji snahu přiblížit běžné populaci texty Nového zákona a „napasovat“ je na současný život, ale byla skeptická k výsledkům mojí snahy. Ztěžovala si na to, že si děti ničeho neváží a matka, že je pořádně k ničemu nevede, natož ke čtení. Při rozhovoru jsme dospěli k tomu, že ona bude mít seznam vybraných částí z Nového zákona a pokusí se o nich s dětmi více hovořit s tím, že upozadí svoje názory a bude je dětem sdělovat na vyzvání. S tímto postupem seniorka souhlasila, ale nebyla si jistá, zda pochopí podstatu příběhu správně a zda bude schopna s dětmi diskutovat. Uvítala by nějakou metodiku nejen k výkladu, ale i k možným formám práce s texty, které se jí v programu líbily. Navrhla jsem jí, aby právě v této chvíli využila své životní zkušenosti.

Všichni členové rodiny v závěru našich setkání vyplnili podkladový dotazník pro evaluaci.

13.3 Shrnutí

Experiment jsem realizovala v plně navrhované šíři a za indikovaných podmínek.

U dospělých účastníků šlo o překonání mentální distance vůči Bibli a vůbec náboženským tématům. Nedůvěru překonali dle jejich vyjádření díky aktivitám, do kterých byli zapojeni. Ocenili, že v diskuzích nebylo zmiňováno slovo „víra“ v náboženském smyslu. V rodině A jsem zaznamenala posun v rodičovské komunikaci k dětem o tématech hodnot od věty: „Co to zase meleš,“ k větě „Co o tom ještě víš?“ V rodině B jsem tento posun ve smyslu většího zájmu o znalosti dětí v této oblasti nenalezla. Seniorka z rodiny B chápala program jako příležitost k osobnímu rozvoji a vyplnění volného času.

U obou žáků druhého stupně ZŠ jsem pozorovala, že se aktivně zapojovali do méně obvyklých aktivit, jako je hraní scénky nebo vytváření mapy. Jako zásadní se

však pro ně jevila možnost otevřeně hovořit na dané téma, vyjadřovat svoje názory a ty porovnávat se staršími účastníky. Jejich odpovědi na kladené otázky byly přímočaré a se snahou být jednoznačné. Připouštění jiných pohledů na věc, jiných perspektiv bylo pro tyto účastníky velmi obtížné. V obou rodinách v závěrečné diskuzi se chlapci vyjadřovali klidněji, s argumenty a snadněji připouštěli názory ostatních diskutujících. Tato změna značí větší jistotu v komunikaci. Oba chlapci ocenili pocit, že s nimi dospělí diskutují jako s rovnocennými partnery.

Účastník, žák prvního stupně ZŠ, oceňoval zejména výtvarnou složku programu. Ocenil zjištění, že ho poslouchá najednou celá rodina a že jsou jeho vstupy oceňovány. I tento nejmladší účastník byl schopen vlastními slovy říci, co znamená svoboda, soucit a soužití a v čem jsou tyto hodnoty důležité pro vzájemné porozumění. Nejlépe mu k porozumění pomohlo vyprávět svůj vymyšlený příběh na dané téma.

Seniorka se do programu zapojovala dle svých možností a vyvíjela mimořádnou aktivitu i nad rámec zadaných aktivit. Její snaha napomáhat dětem při verbálních i výtvarných výstupech byla v prvních dvou setkáních pro ostatní částečně omezující. Tuto skutečnost si následně uvědomila na základě zakončující diskuze po druhém setkání. Ona sama velmi pozorně četla předkládané příběhy a vždy spojovala tyto příběhy se svými životními zkušenostmi. Seniorka dospěla k závěru, že je chybou, že ve svém životě neměla žádnou oporu, která by jasně a systematicky hovořila o potřebných hodnotách uplatňovaných a napomáhajících k vzájemnému porozumění a soužití.

Výstupy ze setkání lze rozdělit do dvou oblastí, na hmotné výstupy z výtvarných částí a nehmotné ve formě nových poznatků. Při práci s hmotnými výstupy jsem se snažila postupovat od individuální práce ke skupinové spolupráci s individuálními vklady každého jednotlivce. K individuálním výstupům lze zařadit vlastnoručně vyrobený symbolický předmět, vlastní text nebo obrázek. Pojivem mezi individuálním a společným dílem byl plakát, jehož ukázka je v příloze VII, a propojení jednotlivých obrázků do komiksu, vizte příloha VI.

Za zásadní nehmotné výstupy aktivit považuji to, že dle odpovědí v evaluačním dotazníku lze soudit, že každý účastník si zapamatoval v kognitivní oblasti základní informace o Bibli, Novém zákoně a životě Ježíše, přestože tyto informace byly předávány jako součást plnění jiných cílů a ve volném čase všech účastníků.

V oblasti afektivní byli účastníci ochotni vstupovat do různorodých interakcí a účastnit se v nich dle svých momentálních možností se zaujetím a sobě vlastním nasazením. I diskuze považuji za velmi zásadní nehmotné výstupy a to i přesto, že nebyly přímo řízené tak, jak jsou popisovány např. v metodě IST³⁴, nicméně lze jejich hodnotu spatřovat v tom, že na základě dodržených principů metody IST se mohli všichni zúčastnění svobodně vyjádřit. Příkladem zmíněných pravidel je to, že každý mluví sám za sebe ve formě „já“, pokud je položena otázka, musí být osvětleno, proč se dotýčný ptá a co pro něj tato otázka znamená, dále není na místě interpretace ostatních, vyjadřujeme pouze svoje reakce, zdržujeme se hodnocení a generalizace a obvykle mluví jenom jedna osoba.³⁵ V jedné z těchto diskuzí hrála hlavní roli dospívající dívka, pro niž bylo její vystoupení zásadní sebe prezentací. Výsledkem byla dívčina autentická formulace konkrétního osobního zaměření a cíle. V této oblasti je možné také odhadovat na základě přiblížení podstaty jednotlivých příběhů, jejich fyzickému ztvárnění a jejich napojení na vlastní zážitky všedního dne na větší vnitřní uchopení jednotlivých prezentovaných hodnot a vůbec pochopení jejich významu v běžném životě.

Obě rodiny se v plném počtu zúčastnily všech čtyř setkání. V průběhu čtyř týdnů bylo možné sledovat u obou rodin změnu přístupu k tématu. Společným znakem byl požadavek na nenáboženskost ve výkladu a zpracování textu. V přístupu k textům jsem nepozorovala rozdíly ve vzdělání, věku nebo roli účastníka. Přístup byl spíše ovlivněn momentálním nastavením a zažitým předporozuměním týkajícího se Bible, Ježíše nebo hodnot. Vliv vzdělání a věku se projevoval spíše ve schopnosti funkčního čtení a aktivního naslouchání, v diskuzi při argumentaci. U dospělých šlo spíše o překvapující moment, že je třeba vyjadřovat vlastní názor k literárnímu textu a hledat jeho smysl. U dětí ZŠ jsme se potýkali s porozuměním většímu celku textu. U audio nahrávek bylo pro ně nutné si udělat poznámky při druhém poslechu. U dospívající

³⁴ Srov. BLAŽEK IŇOVÁ, V. Vztah Božího zjevení a lidské zkušenosti krásy ..., s. 290.

³⁵ *TCI Auxiliary rules*, [online] <https://www.ruth-cohn-institute.org/tci-concept.html>

dívky bylo třeba více soustředění na detaily, které jí při rychlém přečtení textu unikaly a následně tyto nepřesnosti deformovaly interpretaci.

Za konkrétní výsledek programu lze označit následující skutečnosti. Matka z rodiny A byla inspirována programem a přístupy v něm prezentovanými, takže si pořídila Biblii pro další čtení. Starší chlapec rodiny A dokázal neobvyklé téma otevřeně sdílet se svými kamarády. Dívka z rodiny B veřejně formulovala své plány a dokázala je zdůvodnit. Tím uvolnila část matčiných obav o to, zda má dcera nějaké „pořádné zájmy“ a ví, čím se bude v budoucnu živit. Seniorka z rodiny B dokázala na počítači vytvořit soubor, kam uložila pod jednotlivé názvy hodnot předkládané materiály. Sama dokázala vyhledat další životopisy významných osobností. Rozhodla se dále vyhledávat možnosti přístupu k biblickým textům na internetu a sdílení informací s dětmi.

Členové rodin se při závěrečné diskuzi shodli na tom, že takto zpřístupněné texty Nového zákona, představení příběhů ze života Ježíše, jejich podstaty a vztahování k situacím současnosti je inspirativní a obohacující. Vyjadřovali se méně o nasbíraných informacích, více o nových prožitcích v rámci rodiny a nalezení jiných pohledů na jednotlivé osobnosti jejích členů.

Závěr

V úvodu mé práce si kladu za cíl popsat a shrnout možnosti, jak v rodinách nevěřících pracovat s příběhy Nového zákona tak, aby výchovné působení v rodinách bylo obohaceno o téma hodnot. V teoretické části jsem usilovala o dostatečně obsáhlý popis základu, z něhož moje práce vychází. Tento základ je tvořen tím, jak jsem schopna chápat na základě zdrojů občanskou společnost a prezentuji zde své přesvědčení v souladu s mnohými sociologickými výzkumy, že rodina je platná a zásadní součást občanské společnosti a tvoří základní most mezi jedincem a společností. V jistém smyslu je živým organismem, který reaguje na své okolí, má své charakteristiky a potřeby a může plnit své funkce i v mezních situacích. K hlavním funkcím rodiny patří funkce výchovná. Právě v rodině se formuje osobnost nejpřirozeněji a právě zde záleží, na jakých hodnotových základech bude vystavěna a jak tyto zvnitřněné hodnoty budou ovlivňovat jednání a rozhodování jedince ve společnosti a jak ji bude utvářet.

V teoretické části jsem se pokusila postihnout styčné plochy mezi společností a rodinou, mezi rodinnou výchovou a výchovou, o kterou se zasazují různé instituce, ať už jde o státní vzdělávací systém nebo církevní nauku. Oboje instituce mají společný zájem o rozvoj osobnosti jedince a obě shodně akcentují potřebu hodnotového systému v životě jedince. Obě si uvědomují, že jde o základ nezbytný pro obecně správné jednání a rozhodování v zájmu udržitelnosti fungující společnosti. Rozdíl je patrný v tom, že státní instituce nedisponují dlouhodobě ověřeným sjednoceným hodnotovým systémem jako křesťanská církev a nejde o jejich prioritní zájem v tom smyslu, že se formální vzdělávání a výchova zaměřuje spíše na kognitivní cíle. U neformálního vzdělávání, kam lze zařadit i jistý vztah k náboženství, lze sice i dle Jiřího Zajíce předpokládat jistý větší podíl hodnotové výchovy³⁶, ale za předpokladu, že chci využít křesťanský hodnotový systém, který je podvědomě přítomný v našich socio-kulturních podmínkách, se i tak potýkáme s historickou sugescí uplynulých dekád o nevhodnosti náboženství v běžném životě, které zasahují minimálně tři současné žijící generace v rámci běžné populace.

Ve své práci jsem se na základě výše uvedeného pokusila nastínit nový horizont práce pedagoga volného času, kdy můžeme uchopit změny ve společnosti a aktuální situaci jako výzvu a flexibilně využívat a aplikovat vědomosti o pedagogice volného času, zážitkové pedagogice a dalších interaktivních výchovných metodách i v méně obvyklých podmínkách a mimo ustálený rámec a zvyklosti. V tomto smyslu jsem se pokusila rodinu uchopit jako skupinu, v níž se v rámci poznání některých hodnot pohybují na pomezí neformálního, formálního i informálního vzdělávání a výchovy a na pomezí volného a pracovního času, tzv. času kongruentního. Podstata práce průvodce programu pak spočívá právě v tom, aby volný čas byl stráven smysluplně se zájmem, praktickými výstupy s efekty do běžného života a činností a zároveň nebyl pedagogizován, ve smyslu, že nejde o „poučování“ ale o sdílení hodnot, tak jak o tom hovoří Ruth Cohn ve svém konceptu IST.³⁷

Za základní kámen této práce považuji exhortaci papeže Františka *Amoris laetitia*. Ta je pro mne výzvou a základní inspirací pro práci s rodinou při výchově

³⁶ Srov. ZAJÍC, J. Možné přínosy neformálního vzdělávání založeného na systému hodnot. *Pedagogika*, 2020, roč. 70, č. 3, s. 368–377.

³⁷ SCHARER, M. *Theme-Centered Interaction by Ruth C. Cohn: An Introduction*, s. 57-95.

k hodnotám. Nejenže se jedná o precizní didaktický materiál, ale myšlenky v dokumentu jsou vyjádřeny neutrálně tak, aby byly uchopitelné i pro nevěřící.

V praktické části se věnuji experimentu. Jde vyzkoušení cyklu čtyř 60ti minutových programů, kde hlavní téma je jedna z hodnot a jako základní zdroj pro práci jsou využívány texty Nového zákona. Inspirací k takto vystavěnému cyklu mi byla zkušenost z kurzu Náboženská dimenze výchovy u docentky Ludmily Muchové a Didaktická práce s náboženskými tématy u doktorky Veroniky Blažek Iňové. Experiment jsem se pokusila konkretizovat v sociologické oblasti zúžením na rodinu, v pedagogicko-didaktické oblasti na aplikaci principů pedagogiky volného času, v oblasti filozofické jsem se přidržela neutrálních a nehodnotících postojů, v oblasti etické jsem volila vybrané hodnoty, které by mohly být atraktivní a snadno postižitelné v příbězích právě pro děti a dospívající.

Experimentem jsem chtěla ověřit, zda je možné i v sekulárních rodinách přiblížit texty Nového zákona a Bibli jako zdroj cenných informací a poznatků o méně zmiňovaných tématech, která jsou ale základními pro život ve společnosti, bez omezeného náhledu, že jde pouze o texty církevní s požadavkem na osobní víru v křesťanského Boha. V cyklu programů jsem se zaměřila na hodnoty Svoboda, Soucit, Sdílení a Soužití. Zároveň jsem chtěla otestovat, zda je i v prostředí rodiny možné uplatnit pravidla a principy pedagogické praxe, aniž by došlo k pedagogizaci tématu nebo času.

Výsledkem experimentu měl být soubor podnětů a metod, které by mohli členové rodin využívat při čtení textů Nového zákona a následné interpretaci, ale v průběhu praxe jsem si uvědomila, že jde o velmi malý vzorek participantů vůči vysoké variabilitě případných rodin. Nicméně ze získané zkušenosti lze vyvozovat, že principy a metody pedagogiky volného času a zážitkové pedagogiky, jako je Kolbův cyklus, princip komfortních zón a dosahování stavu „flow“ jsou dobře funkční a efektivní i při výchově v rodinách.

Závěrem své práce bych ráda odpověděla na uvedené otázky v úvodu. Hodnoty, k nimž jsem směřovala praxi, kterými byly Svoboda, Soucit, Sdílení a Soužití, byli všichni účastníci v předložených textech schopni identifikovat. Vzhledem k tomu, že sami nacházeli ve svých životních zkušenostech místa, kde právě o tyto hodnoty šlo, soudím, že lze tvrdit, že jsou tyto hodnoty všeobecně platné, ať už o nich hovoří

Písmo nebo sekulární člověk. Za zajímavý průsečík náboženského i sekulárního života považuji ochotu k naraci vlastních příběhů a shody v základních fabulích s příběhy předkládanými.

Vzhledem k tomu, že jsem se zaměřila na čtení textu, jeho následný rozbor a hledání jeho smyslu, museli se účastníci snažit tento text pochopit jako celek, vybrat z něj podstatné, utvořit si na něj názor, formulovat své věty a být schopni příběh svými vlastními slovy smysluplně interpretovat. Tento proces může jedinec projít pouze za předpokladu, že je schopen funkčního čtení. Jde tedy o jednu z dovedností, kterou mohou využít i v jiných oblastech běžného života. Druhou takovou dovedností je aktivní naslouchání. Nejenže se členové rodin museli vzájemně poslouchat, aby mohli diskutovat na dané téma, ale i při práci s audio nahrávkami bylo třeba znovu projít celým procesem při zpracování výstupu z textu.

Dle odpovědí v podkladovém dotazníku pro evaluaci soudím, že zvolený přístup k příběhům Nového zákona nasvítí nové možnosti, jak chápat biblické texty, např. jako literární texty patřící k širokému kulturnímu rozhledu. Texty jako inspiraci k promýšlení svého chování a svých životních zkušeností jsem zaznamenala pouze u dospělých, kde lze předpokládat určitou úroveň vývoje této kognitivní schopnosti. Dle reakcí zúčastněných při závěrečném čtvrtém setkání usuzuji, že naše setkání jim napomohlo si uvědomit, že některé hodnoty jsou přítomny v jejich myšlení, jednání i rozhodování a že je dokáží pojmenovat. Zejména u dětí bylo možné pozorovat, že si uvědomují i to, že svým jednáním mohou ovlivňovat své okolí a co jim to přináší. Avšak hluboké a explicitně vyjádřené uvědomění, že internalizací hodnot mohou přispívat k budování občanské společnosti, jsem nezaznamenala.

Přestože na své otázky nacházím kladné odpovědi, uvědomuji si, že jde o koncept netradiční s velkým nárokem na sociální dimenzi v práci s rodinou. I přesto se domnívám, že by bylo přínosné dále koncept rozvíjet a znovu ho uplatnit při širším výzkumu týkajícího se hodnotové výchovy. Zároveň bych ráda toto téma dále obohatila o další rozšiřující poznatky v navazující diplomové práci a na základě nových závěrů oslovila představitele křesťanské církve, kteří pracují s rodinami, dětmi a mládeží, zda by se daly některé náměty encykliky *Caritas in veritate* nebo *Spe salvi* papeže Benedikta XVI., encykliky *Lumen Fidei*, nebo exhortace papeže

Františka o lásce v rodině *Amoris Laetitia*, více přiblížit k člověku a realizovat podobným konkrétním způsobem, který se snažím postihnout v této práci.

Seznam literatury

Prameny

Bible. *Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)*. Praha: Česká biblická společnost, 2008. ISBN 978-80-85810-4-4.

Encyklika Lumen fidei papeže Františka. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2013. ISBN 978-80-7195-741-6.

Encyklika Spe salvi Benedikta XVI. Praha: Nakladatelství Paulínky, 2008. ISBN 978-80-86949-41-3.

Encyklika Caritas in veritate Benedikta XVI. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-414-9.

Exhortace Amoris laetitia papeže Františka 2016 [online]. Farnost Sušice, 2016 [cit. 2021-2-2]. Dostupné na WWW: <<https://www.farnostsusice.cz/amoris-laetitia-exhortace-papeze-frantiska-o-lasce-v-rodine>>.

Zákon 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění platném k 2. 6. 2010.

Vláda ČR – nouzový stav 2020 [online], [cit. 2021-2-2]. Dostupné na WWW:<<https://www.vlada.cz/cz/epidemie-koronaviru/dulezite-informace/nouzovy-stav-a-mimoradna-opatreni--co-aktualne-plati-180234/>>.

ČR Nový zákon – O Zacheovi 2007 [online]. Praha: Český rozhlas: 2007 [cit. 2021-02-22]. Dostupné na WWW: <<https://temata.rozhlas.cz/o-zacheovi-8021512>>.

Literární zdroje

ARISTOTELES *Politika* Praha: nakladatelství Rezek, 1998.
ISBN 80-86027-10-4.

BLAŽEK IŇOVÁ, V. *Vztah Božího zjevení a lidské zkušenosti krásy jako výzva pro náboženskou edukaci*. České Budějovice, 2020. Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

ČINČERA, J. *Práce s hrou pro profesionály* Praha: Grada, 2007.
ISBN 978-80-247-1974-0

DUCHÁČKOVÁ, G. *Procesní analýza hodnotové výchovy v ČR se zaměřením na výzkumnou a pedagogickou praxi*. Brno, 2014. Disertační práce. Masarykova univerzita Brno. Pedagogická fakulta. Katedra pedagogiky. Školitel doc. PhDr. Stanislav Střelec, CSc.

GRÜN, A. *50x Ježíš*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-482-2.

HÁJEK, P. *Občanská společnost podle J. Habermase*. Brno, 2010. Bakalářská práce. Masarykova univerzita Brno. Pedagogická fakulta. Katedra občanské výchovy. Vedoucí práce PhDr. Marta Goňcová, CSc.

HEND, J. *Kvalitativní výzkum, základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HOFSTEDE, B. *Culture's Consequences. International Differences in Work related values*. London 1980.

KALHOUS, Z., OBST, O. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X.

KAPLÁNEK, M. *Nauka o volném čase. Studijní texty pro pedagogy volného času*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Teologická fakulta, 2011.

LEDERBUCHOVÁ, L. *Průvodce literárním dílem, výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H&H, 2002. ISBN 80-7319-020-6.

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: SLON, 2003. ISBN 80-86429-19-9.

MUCHOVÁ, L. *Budete mými svědky: dialogické rozvíjení křesťanské identity ve světonázorově pluralitní společnosti - pedagogická výzva*. Brno: Didot, 2011. ISBN 978-80-86953-82-3.

MUCHOVÁ, L. *Morální výchova v nemorální společnosti?* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015. ISBN 978-80-7325-386-8.

MUCHOVÁ, L. *Úvod do náboženské pedagogiky*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015. ISBN 978-80-7325-386-8.

MÜLLER, K. *Češi a občanská společnost: pojem, problémy, východiska*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-387-3.

MÜLLER, K. *Politická sociologie*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-380-2.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E. a MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. aktualizované vydání. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.

RABUŠIC, L., CHROMKOVÁ, M. *Hodnoty a postoje v České republice 1991–2017 (Pramenná publikace European Values Study)*. Brno: Masarykova univerzita, 2018.

SCHARER, M. *Theme-Centered Interaction by Ruth C. Cohn: An Introduction*. In: *Theme-Centered Interaction (TCI) in Higher Education*. Cham: Springer, 2019.

WILDOVÁ, R. Rozvoj pregramotnosti a počáteční čtenářské gramotnosti v kurikulu evropských zemí. *Pedagogika, časopis pro vědy o vzdělávání a výchově*, 2012, č. 1-2, s. 10-21.

ZAJÍC, J. Možné přínosy neformální výchovy založené na systému hodnot. *Pedagogika*, 2020; roč. 70, č. 3, s. 368–377.

On-line zdroje

ČR Nový zákon – O Zacheovi 2007 [online]. Praha: Český rozhlas: 2007 [cit. 2021-02-22]. Dostupné na WWW: <<https://temata.rozhlas.cz/o-zacheovi-8021512>>.

ČR Nový zákon – O farizeovi a celníkovi 2004 [online]. Praha: Český rozhlas 2004 [cit. 2021-02-22]. Dostupné na WWW: <<https://temata.rozhlas.cz/o-farizeovi-a-celnikovi-8021621>>.

ČR #13 Parabilble- Exekutoři a fetišáci 2007 [online]. Praha: Český rozhlas 2007 [cit. 2021-02-22]. Dostupné na WWW: <<https://temata.rozhlas.cz/o-zacheovi-8021512>>.

Didaktické kompetence učitelů 2013 [online]. Katechetické a pedagogické centrum Biskupství královéhradeckého: 2013 - 2021 [cit. 2021-02-22]. Dostupné na WWW: <<http://vkd.bihk.cz/rozvijeni-didakticke-kompetence-ucitelu/metody-prace-s-texty/metody-prace-s-texty>>.

FLAPAN, D. Interview with Dr. Ruth C. Cohn. Group 7, 49–56, 1983 [cit. 2021-02-22]. Dostupné na WWW:< <https://doi.org/10.1007/BF01456444>>.

Sociologická encyklopedie 2018 [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR 2018 [cit. 2021-02-22]. Dostupné na WWW:<<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Hodnota>>.

TCI Auxiliary rules 2020 [online]. Ruth Cohn 2020 [cit. 2021-02-22]. Dostupné na WWW:< <https://www.ruth-cohn-institute.org/tci-concept.html>>.

Seznam zkratek

- ČR - Český rozhlas
- IST - metoda Interakce soustředěná na téma (stejně TCI)
- J - Evangelium podle Jana
- Lk - Evangelium podle Lukáše
- Mk - Evangelium podle Marka
- NZ - Nový zákon
- p.b. - procentní bod
- RVP - Rámcový vzdělávací program
- TCI - method Theme Centered Interaction (stejně IST)

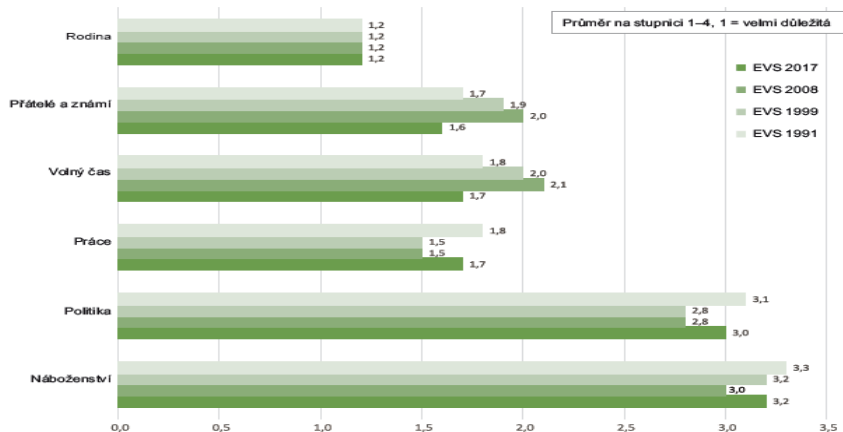
Seznam příloh

- Příloha I. Suma výzkumu hodnot a jejich vývoje z European Values Study
- Příloha II. Hodnota Rodina z European Values Study
- Příloha III. Hodnota Volný čas z European Values Study
- Příloha IV. Soubor evaluačních otázek
- Příloha V. Návrh inspirativních textů k dalšímu čtení
- Příloha VI. Ukázka komiksu rodiny A
- Příloha VII. Ukázka plakátu rodiny B

Přílohy

Příloha I. Suma výzkumu hodnot a jejich vývoje z European Values Study³⁸

Graf č. 1: Jak jsou pro Vás v životě důležité:

Příloha II. Hodnota Rodina z European Values Study³⁹

Tabulka č. 2: Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?

q1_2 Důležitost rodiny (Řádková %)	EVS 2017				EVS 2008				EVS 1999				EVS 1991			
	velmi důležitá	dostí důležitá	ne příliš důležitá	vůbec ne důležitá	velmi důležitá	dostí důležitá	ne příliš důležitá	vůbec ne důležitá	velmi důležitá	dostí důležitá	ne příliš důležitá	vůbec ne důležitá	velmi důležitá	dostí důležitá	ne příliš důležitá	vůbec ne důležitá
Celkem	86 %	12 %	2 %	0 %	81 %	16 %	2 %	0 %	85 %	14 %	1 %	0 %	86 %	12 %	2 %	0 %
Pohlaví																
muž	81 %	16 %	3 %	0 %	74 %	22 %	3 %	0 %	78 %	19 %	3 %	0 %	82 %	15 %	3 %	0 %
žena	92 %	7 %	1 %	0 %	87 %	11 %	1 %	0 %	91 %	8 %	0 %	0 %	89 %	10 %	0 %	0 %
Věk																
18-29	78 %	20 %	2 %	0 %	71 %	26 %	3 %	0 %	80 %	18 %	2 %	0 %	80 %	16 %	3 %	1 %
30-44	88 %	10 %	2 %	0 %	87 %	11 %	1 %	0 %	86 %	12 %	2 %	0 %	89 %	10 %	1 %	0 %
45-59	86 %	11 %	3 %	0 %	84 %	13 %	2 %	1 %	86 %	13 %	1 %	0 %	88 %	10 %	1 %	0 %
60+	89 %	10 %	1 %	0 %	83 %	13 %	3 %	1 %	86 %	12 %	1 %	0 %	85 %	13 %	1 %	1 %
Vzdělání																
základní	87 %	9 %	2 %	1 %	73 %	25 %	2 %	0 %	79 %	17 %	3 %	0 %	82 %	15 %	2 %	1 %
vyučen(a)	83 %	15 %	2 %	1 %	81 %	16 %	3 %	1 %	85 %	14 %	1 %	0 %	85 %	13 %	2 %	0 %
SŠ	88 %	10 %	2 %	0 %	85 %	13 %	2 %	0 %	86 %	13 %	1 %	0 %	89 %	10 %	0 %	0 %
VŠ	91 %	9 %	0 %	0 %	86 %	14 %	1 %	0 %	91 %	8 %	1 %	0 %	92 %	7 %	1 %	0 %
Obec																
do 4 999	88 %	10 %	1 %	0 %	82 %	15 %	3 %	0 %	81 %	17 %	2 %	0 %	87 %	12 %	1 %	0 %
5 000-19 999	86 %	11 %	3 %	0 %	84 %	12 %	2 %	1 %	84 %	15 %	1 %	0 %	86 %	11 %	2 %	0 %
20 000-99 999	87 %	10 %	3 %	0 %	80 %	18 %	1 %	0 %	89 %	10 %	1 %	0 %	85 %	13 %	1 %	1 %
100 000 +	83 %	16 %	1 %	1 %	80 %	19 %	2 %	0 %	85 %	13 %	2 %	0 %	86 %	11 %	2 %	0 %
Region																
Praha	85 %	14 %	1 %	1 %	81 %	17 %	2 %	0 %	85 %	13 %	2 %	0 %	86 %	12 %	2 %	0 %
Čechy	85 %	12 %	2 %	0 %	79 %	17 %	3 %	1 %	84 %	15 %	1 %	0 %	84 %	13 %	2 %	1 %
Morava	88 %	11 %	1 %	0 %	84 %	14 %	2 %	0 %	86 %	12 %	2 %	0 %	87 %	11 %	1 %	0 %

³⁸ RABUŠIC, L., CHROMKOVÁ, M, *Hodnoty a postoje v České republice ...*, s. 22.

³⁹ Tamtéž s. 24.

Příloha III. Hodnota Volný čas z European Values Study⁴⁰

Tabulka č. 4: Jak je ve Vašem životě důležitý volný čas?

q1_4 Důležitost volného času (Řádková %)	EVS 2017				EVS 2008				EVS 1999				EVS 1991				
	Volný čas				Volný čas				Volný čas				Volný čas				
	velmi důležitý	dostí důležitý	ne příliš důležitý	vůbec ne důležitý	velmi důležitý	dostí důležitý	ne příliš důležitý	vůbec ne důležitý	velmi důležitý	dostí důležitý	ne příliš důležitý	vůbec ne důležitý	velmi důležitý	dostí důležitý	ne příliš důležitý	vůbec ne důležitý	
Celkem	39%	49%	11%	1%	36%	51%	12%	2%	21%	58%	19%	2%	22%	53%	22%	3%	
Pohlaví	muž	40%	47%	11%	2%	37%	50%	12%	2%	21%	60%	17%	2%	24%	51%	22%	3%
	žena	38%	50%	11%	1%	35%	51%	13%	1%	20%	57%	22%	1%	19%	56%	22%	3%
Věk	18-29	44%	45%	10%	1%	48%	42%	9%	1%	27%	58%	13%	1%	22%	56%	20%	2%
	30-44	42%	49%	8%	1%	36%	52%	11%	1%	18%	64%	17%	1%	19%	58%	21%	2%
	45-59	43%	49%	6%	2%	33%	56%	10%	1%	20%	59%	20%	1%	23%	52%	22%	2%
	60+	32%	49%	17%	2%	27%	52%	18%	3%	19%	51%	28%	3%	22%	46%	26%	6%
Vzdělání	základní	39%	45%	15%	2%	35%	44%	18%	3%	21%	54%	22%	3%	20%	47%	27%	6%
	wyučen(a)	38%	47%	13%	2%	32%	54%	12%	2%	24%	55%	19%	2%	25%	52%	21%	2%
	SŠ	41%	49%	9%	1%	41%	48%	10%	1%	19%	61%	19%	1%	18%	58%	21%	2%
	VŠ	40%	51%	8%	1%	41%	52%	7%	0%	17%	67%	15%	1%	20%	60%	19%	1%
Obec	do 4999	37%	50%	12%	2%	35%	48%	15%	1%	19%	55%	24%	2%	21%	53%	22%	3%
	5000-19999	39%	47%	13%	1%	41%	47%	11%	1%	19%	60%	19%	2%	22%	53%	23%	3%
	20000-99999	39%	50%	9%	2%	30%	55%	11%	4%	21%	59%	18%	1%	22%	52%	23%	3%
	100000+	44%	46%	10%	1%	38%	52%	9%	1%	24%	58%	17%	2%	22%	55%	21%	3%
Region	Praha	41%	52%	7%	0%	29%	61%	11%	0%	27%	54%	17%	1%	23%	51%	23%	3%
	Čechy	35%	50%	13%	2%	37%	49%	12%	2%	20%	59%	20%	1%	22%	53%	22%	3%
	Morava	44%	45%	9%	1%	36%	50%	12%	2%	20%	59%	19%	2%	21%	54%	22%	3%

⁴⁰ RABUŠIC, L., CHROMKOVÁ, M, *Hodnoty a postoje v České republice ...*, s. 26.

Příloha IV. Soubor evaluačních otázek

1. Co je Bible?
2. Kde jsi o ní slyšel poprvé?
3. Napiš cokoli, co se k Bibli váže.
4. Napiš části Bible.
5. Jmenuj aspoň dva text Nového zákona.
6. Kdo je hlavní postavou Nového zákona.
7. Proč jsme se o Novém zákoně bavili?
8. Který z programů tě nejvíc zaujal?
9. Proč?
10. Která aktivita tě nejvíc bavila?
11. Proč?
12. Která aktivita ti nejvíc pomohla v zapamatování si?
13. Jmenuj hodnoty, o kterých jsme se bavili?
14. Napiš co se ti vybaví pod pojmem
Svoboda
Soucit
Soužití
15. Myslíš si na základě nové zkušenosti, že je možné chápat NZ bez náboženství a víry jako poučné příběhy?
16. Vyhovovalo ti setkání 1x týdně na 1-2 hodiny?
17. Když ne, jak by to bylo lepší?
18. Označuj od 1 do 5, to co jsme dělali (1 je nejlepší)

Aktivita	známka				
	1	2	3	4	5
čtení potichu	x				
čtení nahlas					
čtení střídavé					
scénky					
poslech rozhlasu					
tvorba mapy					
tvorba komiksu					
tvorba plakátu					
poznatky o významných osobnostech					
poznatky z historie					
sebe prezentace					
společná diskuze					
prostor pro vlastní názor					
sdílení vlastních příběhů					

Příloha V. Návrh inspirativních textů k dalšímu čtení

Seznam četby pro inspiraci – rodina B – studentka střední školy

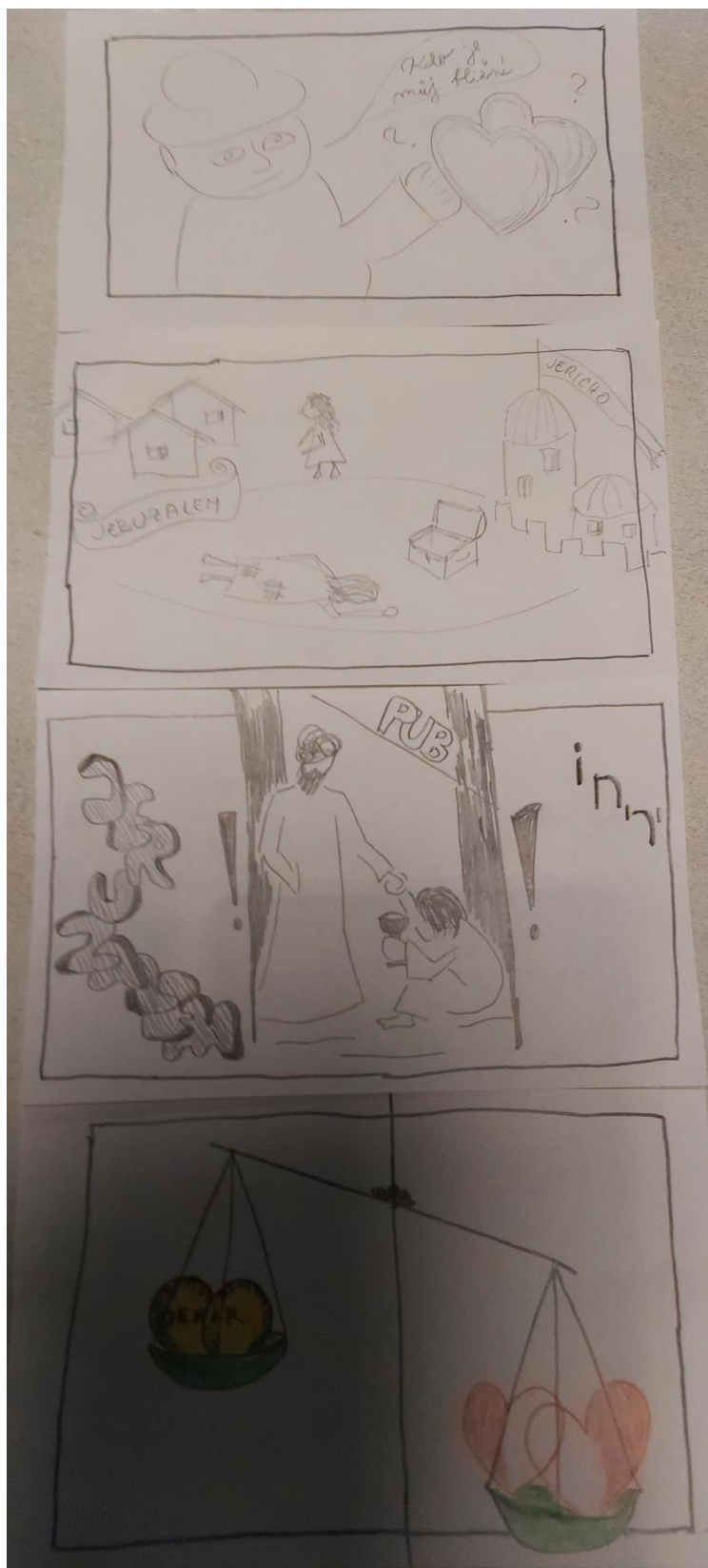
- 1) K závislostem
Z Nového zákona První a druhý list Korintským, Evangelium podle Matouše (Mt 4)

- 2) K obraně nejslabších
Z Nového zákona Evangelium podle Matouše (Mt 5, 1-11; 25, 40)

- 3) Pro nadhled na sociální problémy
Encyklika papeže Františka *Fratelli tutti* (2020)

- 4) K zamyšlení nad sebou
Sv. Terezie z Ávily *Hrad v nitru*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 1991. ISBN 80-7192-715-5.

Příloha VI. Ukázka komiksu rodiny A

Bibliografický odkaz

LORKO, R. Příběhy Nového zákona jako klíč pro výchovu ke vzájemnému soužití a porozumění v občanské společnosti. České Budějovice 2021. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce V. Blažek Iňová.

Klíčová slova

Společnost, občanská společnost, rodina, jedinec, volný čas, křesťanské hodnoty, výchova k hodnotám, Nový zákon

Abstrakt

Práce se zabývá možností, jak lze využít příběhy Nového zákona v hodnotové výchově v rodině bez ohledu na to, zda jsou její členové věřící či ne. Teoretická část osvětluje důležitou roli rodiny v hodnotové výchově. Na rodinu nahlíží jako na základní článek společnosti, resp. jako na zásadní společenství pro výchovu k základním hodnotám, jejichž obsahové naplnění je nezbytné pro budování občanské společnosti. Dále je výchova k hodnotám nahlížena ještě z pohledu církve skrze církevní dokumenty a skrze vzdělávací systém ČR.

Praktická část je experimentální. Je rozvržena do tří částí. V první části jde o soubor strukturovaných setkání k daným tématům, jako je svoboda, odvaha, soucit, láska k bližnímu, tolerance a otevřenost, včetně uvedení využívaných metod. Ve druhé části jsou charakterizovány obě rodiny. Obě vybrané rodiny nevyznávají žádné náboženství, mají dvě děti a dva dospělé, souhlasí s navrhovanou spoluprací a patří ke střední třídě obyvatel. Třetí část experimentu popisuje aplikaci navržených programů a výsledek praxe.

I přesto, že pozitivní výsledek experimentu může být ovlivněn tím, že se jedná o rodiny přátel autora, přesto má svoji váhu právě proto, že všichni účastníci nebyli ničím zavázáni při účasti pouze svojí upřímností vyplývající z důvěry v mezilidských přátelských vztazích.

Za významný výsledek práce lze považovat ověření, že kombinace různých přístupů k textu, od variantního čtení, poslechu až k výtvarnému vyjádření, činí atraktivními i zdánlivě nezajímavé texty nebo témata, která se zdají, že stojí mimo

všední život. Na program nejlépe reagovali žáci druhého stupně a, jak sami vyjádřili v závěrečných diskuzích, ocenili možnost otevřeně a v dostatečném prostoru vyjádřit své názory a projevit svoji kreativitu směřovanou k danému cíli. Členové rodin se shodli, že práce v tomto experimentu pro ně byla zábavná, inspirující a přinesla jim nové neočekávané zážitky.

Abstract

Stories of the New Testament as the key to education for coexistence and understanding in civil society.

Key words

Society, civil society, family, person, leisure time, Christian values, education for values, the New Testament.

The thesis deals with the possibility of using the stories of the New Testament in value education in the family, regardless of whether its members are believers or not. The theoretical part sheds light on the important role of the family in value education. It views the family as a basic element of society, resp. as a fundamental community for education on basic values, the content of which is necessary for the building of civil society. Furthermore, the education of values is viewed from the point of view of the church through church documents and through the educational system of the Czech Republic.

The practical part is experimental. It is divided into three parts. The first part is a set of structured meetings on topics such as freedom, courage, compassion, love of neighbor, tolerance and openness, including an introduction to the methods used. In the second part, both families are characterized. Both selected families do not profess any religion, have two children and two adults, agree with the proposed cooperation and belong to the middle class of the population. The third part of the experiment describes the application of the proposed programs and the result of the practice.

Although the positive result of the experiment may be influenced by the fact that these are the families of the author's friends, it still has its weight precisely because

all participants were not obliged to participate only in their sincerity resulting from trust in interpersonal friendships.

A significant result of the work can be considered verification that the combination of different approaches to the text, from variant reading, listening to artistic expression, makes both attractive and seemingly uninteresting texts or topics that seem to stand outside of everyday life. The pupils of the second grade responded best to the program and, as they themselves expressed in the final discussions, appreciated the opportunity to express their opinions openly and in sufficient space and to express their creativity towards the given goal. Family members agreed that working in this experiment was fun, inspiring, and brought them new unexpected experiences.